

E T Ü D L E R

Rekabet fikrinin yeniden doğması ve nazari iktisat

Y A Z A N :

Dr. WALTER ADOLF JÖHR (St. Gallen)

I — Rekabet fikrinin yeniden doğuşu

Ekonomi siyasetine ait telâkkilerin tarihinde muhtelif ideolojiler birbirinden gayet ayrı olarak dakik bir tarzda tefrik edilemezler. Fiziokrat mektebinin merkantilist iktisat mezhebinin prensip itibarıyla şüpheli bir durumda göstermesinden beri, daima iki veya daha fazla ekonomi siyaseti ideolojisi birbirile mücadele halinde bulunmuş ve her defasında ekonomi siyasetindeki bu telâkkilerden hangisinin en geniş mâkes bulacağı ve bu suretle en önde gelen bir telâkki addedileceği, fikri, siyasî ve iktisadî şartların hususî vaziyetine bağlı kalmıştır. Kamyonun (Efkârı umumiyenin) hafızası kifayetsiz olduğu için, biz burada 1914 - 18 dünya harbini müteakip geçen ilk on beş sene zarfında cereyan eden ekonomi siyaseti münakaşasını ilkin bir kere hatırlatmayı faydalı bulmaktayız. Bu münakaşa - bilhassa Almanya'da - belirgin surette rekabet yorgunluğunun teşiri altında bulunmaktaydı.

İleri gelen muhtelif ilmî ekollerin hükümleri bu ciheti göze çarpacak surette teş'iyid etmektedir. 1926 senesinde Keynes (1) (Laissez - faire — bırakınız yapsın) kaidesinin sona erdiğini ilân etmekteydi. 1928 senesinde Verein für Sozialpolitik cemiyetinin toplantısında Sombart (2), kapitalist iktisat sisteminin geç safhasında ve aynı zamanda kapitalistlik sonrası bir iktisat sisteminin erken devresinde bulunduğumuzu (3) ve kendisi-

1) Keynes, Das Ende des Laissez-faire. Ideen zur Verbindung von Privat- und Gemeinwirtschaft, 1926.

2) Sombart, Die Ordnung des Wirtschaftslebens, 2. Aufl. 1927, S. 26.

3) Sombart, «Die Wandlungen des Kapitalismus», in: Schriften des

min bu devreyi başka bir eserinde (sosyalist) diye vasıflandırdığını söylüyordu. Aynı sene işletme iktisadî ilminin en ileri gelen siması olan **Schmalenbach** serbest ekonominin sonuna erdiğini ilân ediyordu. «Yeni iktisat nizamının arifesinde «işletme iktisadî ilmi» (4) isimli konferansında **Schmalenbach**, gittikçe daha büyük nispetlere varan sabit masrafların - sürüm azalsa dahî - işletmeyi ta'til etmeyi artık imkânsız bir hale koyduğundan, istihsalin ziyanlara rağmen devamını lüzumlaştırdığından bahsetmekteydi. İşletmenin vaziyeti bu yüzden fenalaşıyordu. Bunu önlemek için karteller halinde birleşiyorlardı ; halbuki devletin bunu, inhisarcı karakterinden dolayı kendi haline bırakamayacağından mürakabe etmesi ve düzenlemesi lâzım geliyordu. 1931 buhran yılında Papa dahi «Enzyklika Quadragesimo. anno» sında rekabeti tel'în ederek diyordu ki: «Nasıl ki insan cemiyetinin birliği sınıfların tezadı üzerine kurulamazsa, ekonominin doğru düzeni dahi serbest rekabete terk edilemez». Liberal ekonomi bilimi «esas yanlışlık», «mühlik» nazariye olarak kötümseliyordu. Ekonominin «kuvvetle gеме alınması ve hakîmane sevk ve idaresi», «sosyal adalet» ve «sosyal sevgi»nin emrinde bulunması lâzım geldiği (5) ileri sürülüyordu. Aynı zamanda **Ferdinand Fried** «Kapitalizm'in sonu» isimindeki meşhur olan kitabını neşrediyordu; **Fried**'in nazarında depresion'dan çıkarıp kurtaracak iki yol vardır: Bunlardan yüksek kapitalizm'e ve liberalizm'e avdeti tazammun eden yol fiilen gidilebilecek yol olmadığı için takib edilecek ancak ikinci yol kahr : « Kapitalizm'den ve liberalizm'den tamamen yüz çevirmek.. Bu yol iktisadî sistemin yıkılmasını tazammun eder ve bundan maada şunları şart kılar: Cihan iktisadiyatı fikrinin terki ve münferid millî iktisat bölgelerinin kendi içine kapanmaları... Münferid millî iktisat bölgeleri etrafında yüksek gümrük duvarlarının ihdası, kartellerin ve işçi sendikalarının tekemmül ettirilmesi ve bunların devlete devir ve intikali ve bu suretle devletin kesin bir iktisadî temel elde etmesi. İşte bu yoldan gidilecektir;

4) **Schmalenbach**, Zeitschrift für handelswissenschaftliche Forschung, 1928. Vgl. dazu die kritische Analyse bei **Jöhr**, Theoretische Grundlagen der Wirtschaftspolitik Bd. I. S. 199 ff.

5) Die sozialen Rundschreiben Leos XIII. und Pius' XI., ed. **Grundlach**, 2. Aufl. 1933, S. 117 f. Bundan başka **Jöhr**, Die staendische Ordnung, 1937, S. 55 ff.

çünkü milletlerin irrasyonel gelişmesi buna müsait zaman hazırlamakta ve son zamanın tekmil olayları bir yol işareti gibi hep bu istikameti göstermektedir (6).»

Sombart ile **Fried**'in istikbali görüş tarzlarını Almanyada Nasyonal Sosyalist rejimi gerçekleştirmiştir. Fakat bu hal iktisadî ideolojilere müstenid olmaktan ziyade siyasî hedef ve gayeler ve olayların zoru ile olmuştur (7); hattâ nasyonal sosyalist partisinin iktidar mevkisine gelmezden önce tatbik edeceğini söylediği ekonomi siyaseti programı büsbütün başka bir inkişafı da haklı gösterebilirdi. Fakat büyük ölçüde işsizliğin izâlesi dolayısıyla âme ekonomik faaliyeti kuvvetle artmış, yabancı memleketlere karşı borçlanmalar, kambiyo rejimini zararlı kılmıştı. Zorlu silâhlanma faaliyeti kendi kendine yetme siyasetine doğru götürmüştü, fakat aynı zamanda da, tam istigal haline doğru yaklaşan bir millî ekonomide kredinin kuvvetle genişlemesinde âmil olmuştu; ve millî parayı kıymet istikrarı prensipine sadık kaldığı müddetce diğer tedbirlerin alınması zarureti hasil olmuştu. Ham maddelerin idareli kullanılması, fiyatları durdurma, ücretleri sabit bir had üzerinde tutma; nihayet harp başladığı vakit ihtiyaç eşya ve maddelerinin karne usulüne tâbi tutulması ve satın alma kudretinin emilmesi.

Fakat millî ekonomiyi bu tarzda sevk ve idare etmenin her adım başında doğurduğu güçlükler devletin daima yeni yeni müdahalelere baş vurmak zorunda kalması ve ekonominin böylece kayd altına alınmasının müteşebbislerin faaliyetlerini kötürüm bir hafe doğru götürmesi mahzurları, rekabet fikrini yeniden göz önüne getirmek ve bir kere daha bunu düşünmek hususunda âmil olmuştur. Buna ilk önce, **Eucken**, **Böhm** ve **Grossman-Doerth** taraflarından neşredilen «ekonomi düzeni — **Ordnung der Wirtschaft**» adlı yazı serisinde rastlamaktayız, bu seri neşriyat sayısında ezcümle **Böhm** ve **Miksch** rekabet fikrini belirtmek hususunda yararlıklarını göstermişlerdir. Bu neşriyatta bir kere rekabetin, iktisadî mücadeleden farkı belirtilmek suretile, hakikî mahiyeti işlenmiştir. Re-

6) **Fried**, Das Ende des Kapitalismus, 5. Aufl. 1931, S. 189.

7) Eine ähnliche Beurteilung findet sich auch bei **Eucken**, Wettbewerb als Grundprinzip der Wirtschaftsverfassung, in: Der Wettbewerb als Mittel volkswirtschaftlicher Leistungssteigerung und Leistungsauslese,

kabet müsabakaya benzer, düelloya benzemez; galebe rakibi basmak, ona hâkim olmakla değil, onu geçmekle elde edilir (8). Bundan şunun da istidlâl olunacağına göre, rekabet tabiiatta olduğu gibi **Bellum omnium contra omnes** (herkesin herkesle mücadelesi) tarzında değil, ancak bir «devletin tertip ve meydana koyması» (9) şeklinde mümkün olabilir. Rekabeti bu şekilde tarif ve tasvir etmek suretile şimdi artık onu «başlangıçta bağh bulunduğu dünya görüşleriyle olan münasebetinden ayırmak mümkün olacaktır. Rekabet fikri bizi bugün sadece ekonomi siyaseti bakımından bir teşkilât fikri olarak ilgilendirmektedir (10)».

«Rekabet nizamı geçmişin yadigarı değil, geleceğin göreceği bir vazifedir.» (11). Örneklerini gördüğümüz bu fikirlerin ilham ettiği program çok zaman geçmeden yüksek devlet makamları tarafından müdafaa edilmiş ve Raylı İktisat Nazırlığının o vakitki müsteşarı **Rudolf Brinkmann** bu hususta temayüz etmiştir. O teşkilâtlarda gizli ve saklı olan «mihanikileşme ve insanlıktan çıkma gibi olaganüstü tehlikelerden» (12) ihtirâzı tavsiye ve ihtar etmektedir. «Ekonominin kendisine bahşedilen serbestiyi bir hak gibi itibare almış olmasını, gerek başarıyı bir vazife diye anlamayı ve gerek rekabeti başarı müsabakası diye telâkki etmek istemeyişini» (13) mazinin hem kabahatı ve hem de bahtı olarak görmektedir. «Onun içindir ki, müteşebbislere şöyle seslenmektedir: «Şüpheye mahal bırakılmıyacak surette mânâlı olarak ve hiç müsadekârlık etmeksizin başarı vazifesile mükellef olduğunuza iman ediniz ve kendinizi kayıtsız sartsız olarak su katılmamış bir başarı müsabakasına vakfediniz.»

Rekabet fikrinin Almanyada daha sonraki ilerleyişi ezcümle, Encken'in yazdığı (14) «**Die Grundlagen der Nationalökonomie** — İktisadın temelleri» ismindeki eserine istinad etmektedir. Bu eser her ne kadar ekonomi siyaseti bakımından alın-

8) **Böhm**, Die Ordnung der Wirtschaft als geschichtliche Aufgabe und rechtsschöpferische Leistung, 1937, S. 120 ff. u. S. 124.

9) **Miksch**, Wettbewerb als Aufgabe. Die Grundsätze einer Wettbewerbsordnung, 1937, S. 8.

10) **Miksch**, a. a. O., S. 5.

11) **Miksch**, a. a. O., S. 4.

12) **Brinkmann, Rudolf**, Staat und Wirtschaft, 1938, S. 20.

13) **Brinkmann**, a. a. O., 18.

14) I. Aufl. 1940, 3. Aufl. 1943.

mış bir vaziyeti tazammun etmiyorsa da, fiyat ve piyasa nazariyesi alanındaki ilmî araştırmaları kıymetlendirmek suretile elde edilmiş «iktisat sistemleri» nin ve «Piyasa şekilleri» nin tipolojisini ihtiva etmekte ve bu suretle gerek halihazırda mevcut olan ve gerek eskiden yaşamış bulunan veya istikbal için talep edilen «iktisat nizamlarını — Wirtschaftsordnungen — sahih surette tahlile elvermektedir. Eucken'in bu eseri, ekonomi siyaseti hakkında mülâhazaları ihtiva eden ve kısmen ileri gelen Alman iktisatçılarından mürekkep olmak üzere on müellifin iştirakile vücade gelen şu aşağıda ismi geçen etüdün neticeleri için nazari esas teşkil etmiştir. «Millî ekonomi bakımından başarıyı arttırmaya ve seçkin başarıya hizmet edecek olan rekabet» gibi vasıflandırıcı bir unvanla yayın alanına çıkarılan bu eser 1942 yılında Alman hukuk akademisi tarafından neşredilmiştir. Eserdeki etüdlerin bir kısmı rekabeti, hükümler olan ekonomi nizamını, bilhassa harb ekonomisi meseleleri için eskisinden daha ziyade faydalı kılmak gayesinden mülhem olmakta, bir kısmı rekabeti harpten sonraki iktisat nizamını esas prensipi olarak itibare almakta, kısmen de rekabete lüzumundan fazla bir inan beslemekten sakınma tavsiye ve ihtar etmektedir. İktisadın, harp sonrası devri geldiği vakit, rekabete göre yöneltmesi lüzumlu ezcümle Eucken tarafından şu tarzda ileri sürülmektedir: «iktisat nizamı, Almanya'da bugünkü şekile kalamayacaktır. Bunun baştan aşağı değişmesi zarureti vardır» (15). O vakit ekonomi siyasetinin piyasa şekilleri hakkında kendisinin yazdığı ilmî gerçeklerden neticeler çıkarması ve tedbirlerini ona göre farklılaştırması icab edecektir. Nerede tam rekabet piyasa şekli varsa orada devlet sadece «başarı müsabakasının oyun kaidelerine riayet edilip edilmemesine bakmakla iktifa edecek» fakat hususî mahiyeteki ekonomik nüfuz ve kuvvet temerküzleri, piyasayı seyyalivetinden kısmen kaybettiği veya piyasanın kısmen stabil (müstakar) olmadığı durumları bahis mevzuu oldukça başka suretle hareket edecektir. Mümkün olduğu derece, inhisarları kaldırılması (kartellerin feshi !) yolile tam rekabet yeniden tesis edilmelidir; bunun icra ve tatbik edilemeyeceği yerlerde,

15) Eucken, Wettbewerb als Grundprinzip der Wirtschaftsverfassung, (beruhend auf einem im Nov. 1941 gehaltenen Referat) a. a. O. S. 37.

devletin bir monopol kontrolü ve fiyat tanzimi suretile fiyatın, tam rekabet halinde mevcut olacak olan noktaya getirilmesi lâzımdır (16). Eski bir Alman ziraat siyasetçisi olan **G. v. Dietze**'nin 1942 senesi ilkbaharında yine böyle «ziraat ve rekabet nizamı» başlıklı uzun bir makalesinde (17) ziraat için dahi istihsal ve fiyat hürriyetiyle bir rekabet nizamının kabul olunması lüzumuna ve ancak böyle bir rekabet nizamının ziraatın köylü seciyesini muhafazaya kâfil olabileceğine işaret edişi de dikkate şayandır. **Dietze**'nin «rekabet düzenine dönüş» diye seslenişi bize kulak verdirtmektedir. Bir kere ziraat siyasetçileri çevresi ötedenberi himayeciliğin ve müdahaleciliğin kalesini teşkil etmekteydi, sonra da **Dietze**'nin kendisi on yıl evvel **autarcie**'ye doğru olan temayülleri - tasvib etmemiş ise de - bu temayüllere karşı sevgisizlik göstermemiştir (18).

Eucken'nin Almaniyada oynadığı role benzer bir rolü İtalyada **Bresciani Turrone** deruhde etmiştir. 1942 de intişar etmiş olan « İktisada giriş — *Introduzione alla Politica Economica* » ismindeki eserinde, güdümlü ekonominin serbest rekabet rejiminden daha iyi bir sistem olabileceğinden şüphe etmekte ve yalnız serbest ekonomi kaidesinden mülhem olan bir ekonomi faaliyeti neticesinde âzamî millî gelirin hasıl olacağı yolundaki eski tezi tekrarlamaktadır. Fakat bu tezi aynen ileri sürmekle beraber, güdümlü ekonominin aynı gayeyi hedef tutsa dahi gayet karmaşık (muhtedel) bir takım sevk ve idare manevrelerinin binlerce serbest, kendi kendisine karşı mes'ul ve muvaffakiyet peşinde olan teşebbüslerin tasarımlarının ve kararlarının yerine asla kaim olamayacağı şeklinde tamamlıyor mülâhazaları da ortaya koymaktadır (19).

Nihayet İsviçrede rekabet fikrinin Rönesansı, **Wilhelm**

16) **Eucken**, a. a. O. S. 37 ff.- Vgl. die Kritik **Peters** an **Euckens** Vorschlag, die Preise so festzusetzen, «als ob» vollstændige Konkurrenz herrschen würde (Sozialpolitik und freier Wettbewerb, in: Der Wettbewerb als Mittel..., ed. **Schmölders**, S. 204 ff.)

17) **Dietze**, Landwirtschaft und Wettbewerbsordnung, in: **Schmölders** Jahrbuch, 1942, I, Heft, S. 129 ff.

18) **Dietze**, Die Autarkisierung, in: Schriften des Vereines für Sozialpolitik, Bd. 187, S. 109 ff. In **Boeses** «Geschichte des Vereines für Sozialpolitik» (Bd. 188 der Schriften des Vereines... S. 229) lesen wir, dass **Dietze** erklärte, «nur bedingt ein Freund der Autarkie zu sein».

19) **Bresciant-Turrone**, a. a. O., S. 367 ff.

Röpke'nin şahsında en ateşli müdafiiini görmüş bulunmaktadır. Fakat daha evvel 1942 senesinde **E. Böhler**'in rekabet fikrini şu tarzda ısrarla belirtmiş olduğu çok defa unutulmaktadır: «Esas mes'ele, serbestlik veya kayıtlılık değil, piyasa vasıtasile mi yoksa korporasyon'lar veya devlet organları vasıtasile takyid şeklinde mi ortaya konulmalıdır (20)». **Böhler** bu sözlerden sonra rekabetin en mühim fonksiyonlarını şöyle saymaktadır :

1. Rekabet istihsal ameliyesinde iştiraki olan şahırların gelir dağılımını ta'yin eder,

2. Müstahsiller arasında bir istifayı (selection'u) te'min eder,

3. Desantralize olmuş bir plân şeklinin vücade gelmesine sebeb olur,

4. Münferit müstahsillerin aşırı kuvvet elde etmesine mâni' olur». Aynı müellif Korporatif ekonomiyi tetkik ederken, bunun «rekabetin yerine işe yarayacak ve nâzım vazifesini görecek prensipleri ikame edecek» (21) kudrette olmadığı neticesine varmaktadır. Bununla beraber **Böhler** bu sözlerle «Mutlak mânâda serbest bir rekabet ekonomisi» lehinde bulunmuş olmak istememekte, yaptığı tenkit yalnız Korporatif ekonomi fikrinin bir «sistem» mevkiine çıkarılmasına karşı yöneltilmiş bulunmaktadır.

Rekabet fikrini yeniden diriltmek hususunda **Röpke**'nin oynadığı rolün ehemmiyeti nerededir ? Önce şunu tesbit edelim ki, **Röpke** daha 1929 senesinde «devlet müdahaleciliği» isimindeki makalesinde rekabetin dümenlediği bir piyasa ekonomisi fikrini temsil ve müdafaa etmekteydi (22). Birkaç sene sonra yine **Röpke**, iktisat ilminin başlıca çalışmalarını «şimdiki sistem buhranının ayrı ayrı bütün mes'eelerinin nihayet gelip dayanacağı rekabet mes'elesi (23)» üzerinde temerküz etmesi lâzım geleceğini ileri sürmüştü. Nihayet aynı

20) **Böhler**. Korporative Wirtschaft, Eine kritische Würdigung, 1934, s. 66.

21) **Böhler**, a. a. O. S. 74.

22) **Händwörterbuch der Staatswissenschaften**, Ergänzungsband, 1929, S. 861 ff.

23) **Röpke**, Kapitalismus und Konkurrenzsystem. Eine kritische Literaturübersicht, in: Zeitschrift für schweizerische Statistik und Volkswirtschaft, 1936, Heft III, S. 453 f.

«müellif **Lehre von der Wirtschaft** (birinci tab'ı 1937) eserinde «üçüncü yol» dediği programı çizmeğe başlamış ve bu programını » devrimizin içtimâî buhranı » (tab'i 1942) ismindeki kitabında yetkinlendirmiştir.

Röpke'nin iktisadî hastalığa şifa bulmak yolunda tavsiye ettiği çareleri ana hatları itibarile anlatmak o kadar kolay değildir. Zira bu kitap, fikirler ve sünuhatla, isabetli sözler, tenkîtkâr tahlillerle ve kurucu düşüncelerle dolu olmakla beraber sistemli bir uzuvlaşmadan mahrumdur, birbirleriyle yalnız gevşek bağlarla merbut, tezatlardan hiç te âzâde olmayan, fakat buna rağmen müsterek bir esas fikirle birbirine bağlı olan **Essay**'lerden mürekkeptir. **Röpke**'nin cemiyeti ve iktisadî yeneden kurma programının bir krokisini çizmek istersek, onun gerçekleştirmek istediği ideal şekilden başlamalıyız. **Röpke**'ye göre ekonomi insana hizmet edecek, ona hürriyet ve mülkiyet, ma'kul bir meslek ve refah te'min edecektir. insan büyük şehirler ve büyük işletmelerdeki kitle içinde kaynaştan kurtarılmalı, proleterleşmekten sıyrılmalıdır. Ekonomi öyle bir cemiyeti mümkün kılmalı ki, orada orta sınıflar galebe etmeli ve «namuskâr» bir zihniyetten mülhem olan beraber geçinme (muâşeret) kabil olmalıdır (24). **Röpke**'nin basitleştirici bir tarih telâkkisile yalnız kapitalizm ve kollektivizm diye iki şekilde insanlığın şimdiye kadar takib ettiği yolların, konulan gayelerin gerçekleşmesi hususunda tamamen elverişsiz olduğu anlaşılmalıdır. Bunun içindir ki, bir «üçüncü yoldan» gitmeğe ihtiyaç vardır. Her ne kadar bu yol dahi iktisadî yöneltilmeyi rekabete havale etmekte ise de, liberal kapitalizm rejiminin «yürüyüş istikametinden» esassı surette ayrılmaktadır. Bir kere **Röpke**'nin de noktai nazarına göre rekabetin kuvvetli ve piyasa ekonomisinin «hukukî - müessesevî çerçevesini» vücade getirecek olan devlet vasıtasile desteklenmesi lâzımdır. Bundan maada bu «üçüncü yol» siyasetinde, inhisarcılığa karşı şaşmaz surette muhalif, yeni monopollerin teşekkülünü önleyici ve mevcut monopollerin kalkmasını yola koyucu bir tavir ve vaziyet de vardır. Tarihî liberalizm'in hareket tarzına zıt olarak orta ve küçük büyüklükte işletmeler tercih edilecek ve gelir farklarını azalttıracak bir dağıtma siyaseti takib edilecektir.

Bu suretle **Röpke**'nin «çıkarcı yol» dediği istikameti vasıflandırmış oluyoruz;; bu etüdüm üçüncü kısmında bir defa daha, bu konuya döneceğiz.

Röpke'nin «Üçüncü Yol» unun - yukarıda gördüğümüz veçhile, Almanyada bugün dikkate değer rol oynamakta olan **Eucken**'in telâkkisine nazaran ne hususta farklılaştığını araştırmak her halde dikkate değer bir keyfiyettir. Her şeyden önce her ikisinin de rekabeti, şimdiki güdümlü ekonomide başarıyı arttırmak vasıtası diye alınıyorak gelecekteki tamamen yeni şekilde bir ekonominin esas prensipi ve başlıca nâzımını mânâsında telâkki etmekte olduklarını söylemekliğimiz lâzım gelir. **Röpke**'nin bulduğu hal sureti, **Eucken**'inkinden, bir kere piyasa şekilleri nazariyesini itibare almamış olmasıyla ayrılmaktadır (25). Ondan sonra **Röpke**, iktisadın beynelmilel nizamını da araya katmak (26) ve cihan ekonomisi için de bir «Üçüncü Yol» talebini ileri sürmekle (27) nazariyesini çok daha geniş mânada kurmuştur. **Röpke**, geleceğin dünya iktisadî nizamını, altın standardı ve en ziyade müsaadeye mazhar millet kaidesine dayanan ve «mutedil» bir himayeci gümrük siyasetine göre yönelen (28) oldukça serbest bir cihan ticareline avdetinde görmektedir. Bundan maada **Röpke** «Üçüncü Yol» tarım gerçekleşmesinin millî ve milletlerarası alanda birbirlerini karşılıklı şart koştuklarını, başka bir deyişle, birinin diğeri olmaksızın muvaffakiyetle fiiliyat sahasına geçirilemeyeceğini ileri sürmektedir. **Röpke** aynı zamanda, programını cemiyeti geniş

25) **Röpke** hat ihr noch im Jahre 1935 eine ausgesprochene Geringschaetzung bezeugt, indem er die wichtigen Werke von **J. Robinson** und **E. Chamberlain** unter die «Kuriösitätstheorie» einreihete (Zeitschrift für schweizerische Statistik und Volkswirtschaft, Heft III, S. 454.)

26) **Röpke**, Milletlerarası nizamı şu eserinde : «Gesellschaftskrisis der Gegenwart», S. 267 ff, fakat ezüm'e şu eserinde «International Economic Dis-integration» kitabında bahis mevzuu etmektedir. Bu ikinci hitap her yerde kolay elde edilemediği için, bunun **Neue Zürcher Zeitung** gazetesinin (30 ve 31 Mayıs, 1 Haziran 1934) tarihli nüshalarında **M. H. Schneebeli** kalemindençıkma hulaşası üzerine işaret ederim.

27) **Röpke**, Weltwirtschaft und internationale Geldordnung nach dem Kriege, in : Schweizer Monatshefte 1943, Heft 10, S. 549.

28) **Röpke**, Die internationale Wirtschaftsordnung der Zukunft, 1942, Heft 7, S. 371 ff.

öçüde tenkitten geçirmek suretile, ortaya koymuş olmak itibarile de Eucken'den ayrılmaktadır. Fakat bu tenkidin ehemmiyeti- Röpke'nin zannettiği gibi - hususî araştırmaların sentezi yolunda atılmış cesûr bir adım mânasında (29), cemiyetin ilk defa yapılmış bir tahlili olmasında değildir. Böyle bir iddiayı, ikiyüz senedenberi devam eden cemiyet tenkitlerinden sonra, çürütmek hususunda fazla zahmete ihtiyaç yoktur. Bununla beraber Röpke, rekabetin ihya edilmesi davasını desteklemek hususunda, cemiyet tenkidinden istifade etmekle bir hususiyet göstermiş olmaktadır. Halbuki tenevvür devrinin sonundazberi, sosyal tenkid isî, bir taraftan muhafazakâr, romantik ve dinî düşünen müelliflerin, öbür taraftan da mariferiyalist, proteter ve sosyalist görüşe sahib olan mütefekkirlerin birer mitiyazı halini almıştı. Fakat aradaki asıl fark, Röpke'nin, rekabetin tekrar kurulması fikrini hakikî mânada bir ideoloji şeklinde tebellür ettirmesinden ileri gelmektedir.

Ancak şuna işaret etmek lâzım gelir ki, Röpke'nin, burada yani *Gesellschaftskrisis der Gegenwart* (1942) deki düşüncesi meselâ *Lehre von der Wirtschaft* (1937) eserinde gördüğümüz düşüncesinden ayrılmaktadır.

Röpke besbelli kendi tavir ve vaziyetindeki bu değişiklikten kâfi derecede haberdar değildir. Çünkü öyle olmasa bu sene içinde *Lehre von der Wirtschaft* ismiadaki eserini isviçreli bir müaşir nezdinde, metninde hiç bir tadilât yapmaksızın, yeniden tabettirmezdi. Röpke'deki bu değişikliği birkaç misâl ile aydın latalım: 1929 esnesinde Röpke, H. G. Wells'ia şu fikrini nakl ve ictibas ediyordu; (sosyalizm ve ferdiyetçilik mefhumlarını gibi artık faydasız bir hale gelen eski unvanları fikir hamulemizden çıkarmak zamanı gelmiştir.) Röpke o vakitler; (içlerinde ekonomi siyaseti bakımından mevcut noktai nazar anlaşmazlıklarına, serbestlik veya bağlılık hususunda hangisinin daha ziyade belirtilmesi veya aralarındaki nispet itibarile hangisinin daha çok olması gibi görüş farklarına inkilâp ettigine (30). muhitlerin gittikçe genişledigine kani bulunmaktaydı. Tıpkı yine bu suretle Röpke, (*Lehre von der Wirtschaft*) ismindeki eserinde de (realiteye aykırı olan ve insanları yalnız bir takım mefhumlar uğrunda taassube sevkeden (... izm) lerden sıyrılmağı) tavsiye ediyor, ve sözlerini şöyle tamamliyordu: (Libe-

29) Röpke, Das Echo eines Buches, in : *Neue Zürcher Zeitung*, von 23., 24. u. 26. Jnli.

30) Röpke, Staatsinterventionismus, a. a. O., S. 861 f

ralizm'le müdahalecilik mefhumlarını artık bundan sonra da birbirine zıt iki muhteva imiş, gibi yürütmekte ne mâna vardır ki...) (31). **Röpke**'nin son eseri olan **Gesellschaftskrisis der Gegenwart** olsun, veyahut o vakittenbenri intişar etmiş olan bir çok makaleleri olsun, hepsi şimdi bu naklettığımız tarzdaki ideolojilerden sıyrılmayı tavsiye eden tavr ve hareketle taban tabana zıttır. Bir vakitler (.. izm'ler) in artık modası geçtiğini, tarihe karıştığını ilân eden **Röpke** son eserinde (Sosyalizm) veya Kollektivizm'i, kapitalizm veya liberalizm'i bir köre daha eski şa'şaalarla sahneye çıkarmakta ve bunları yalnız kendisinin yarattığı (İktisadî humanizma) ismindeki genç ilâhın önünde secde ettirmektedir. Fakat **Röpke** de son zamanda iktisadî liberalizme doğru bir nevi yaklaşma da müşahede etmekteyiz. Nitekim o daha iki sene evvel (iktisadî liberalizm ve serbest ticaret) taraftarı olduğu hakkındaki iddiayı şiddetle reddettiği halde (32), (Üçüncü Yol) unu vasıflandırmak için (konstrüktif) veya (revizionist) liberalizm (33) gibi tâbirler kullanmakta, hattâ tabii ve hakikî liberalizm'e inan göstermekte bunun maalesef şimdiye kadar ancak (tarihî liberalizm) şeklinde deforme (biçiminden çıkmış) bir halde tezâkür etmiş bulunduğunu ileri sürmektedir (34). Bundan maada **Röpke**'de cemiyeti tenkid hususundaki tefekkür ve mülâhazaların ancak programını bir ideoloji şekline koyduğu sırada uyanması da dikkatimizi çekmektedir. Daha 1937 senesinde onun gazarında böyle bir teşebbüsün hiç olmazsa lüzumsuz görüldüğünü onun şu satırlarından müşahede etmekteyiz: (Müellif içtî ortaya döküp te ekonominin birçok tereddidi tezahürleri karşısında hissettigi ikrahi, iktisat sisteminde baştan başa bir inkılâp vücude getirmeye istihdaf edecek olan muazzam bir sikâyet ve itham âbidesi şeklinde ifade etseydi işini kolaylaştırmış ve aynı zamanda çağdaş okuyucular nezdinde kendini daha çok sevdirmiş olurdu. Fakat bu soysuzlaşma âsarı herkesin gözü önünde o kadar apaçık durmakta ve o derece geniş ve hara-

31) **Röpke**, Die Lehre von der Wirtschaft, S. 191.

32) **Röpke**, Grundfragen rationaler Wirtschaftspolitik, in: Zeitschrift für schweizerische Statistik und Volkswirtschaft, 1941, Heft 1, S. 106, yukarıdaki metinde zikredilen ve **Röpke** tarafından tenkid edilen fikra "Grosses Brockhaus" eilt 15, 1933 de münderiçidir.

33) **Röpke**, Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart, S. 13.

34) **Röpke**, a. a. O. S. 186.

retli neşriyatını konusunu teşkil etmektedir ki, bilgine düşen vazife, ağırlığı başka tarafa yöneltmek ve münakaşayı iktisat sistemimizin temellerini anlamak vadisine irca etmekten ibarettir. (35).

Röpke'nin konferansında ve etütlerinde vücade geldiğini anladığımız istihale ile beraber onda başka bir nağme de düymaktayız: **Röpke**'nin, yeni bir devrin önünde meş'ale tutmak arzusu, yazılar yine kısmen bir peygamber, kısmen bir propagandacı çeşnisini vermektedir. İşte asıl bu hal, meslek arkadaşlarının bir çoğu için, onun hakikî hüviyetini takdir hususunda bir sürü güçlükler ortaya çıkarmaktadır. Acaba oñdaki bu istihale nasıl izah edilebilir ? **Röpke**, bu sualimize, **Gesellschaftskrisis der Gegenwart** ismindeki eserinin intişarından az evvel Basel şehrinde verdiği konferansla bizzat cevap vermiş olmaktadır: (bütün meş'ale, insanların, bugün dünyanın karar vermek mevkiinde bulunduğu saati idrak ederek ona göre hareket edip etmemelerine bağlıdır. Bir kelime ile insanların kolektivism ve Sezarizm'e doğru gelişmeyi isteyip istememelerine tâbidir). İnsanlar pek mühtemel olarak (Kolektivism'in sert akmtısına bir müddet kapılacaklar, gözlerinin önünde elle tutulacak ve cazip görünecek başka müsbet bir gaye bulunmadığı müddetce, yani az çok çekici şekilleri ve kıyafetleri taşıyan Kolektivism'e karşı koyabilecekleri mukabil ve uğrunda savaşmağa hazır olacakları başka bir program sahibi oluncaya kadar böyle gitmekte devam edeceklerdir (36).

Röpke'nin **Gesellschaftskrisis der Gegenwart** eserile (insanların haklı olarak özlediği) (sökücü ve enerjileri harekete getirici alterhatif programı) vücade getirmek istediğini söylemekle pek yanlışmış sayılmayız. **Röpke**'nin istikbal için, mazide **Rousseau**'nun **Contrat Social**, **Marx**'ın ve **Engels**'in (Komünist beyannamesi) ile oynadıkları role benzer bir role sahip olmak istediği şuradan de bellidir ki, son zamanlarda (bir kitabın uyandırdığı sesler) başlıklı makalesine şu cümleyi de koymuştur: (Dünyanın yarım arzedeceği manzara, bugün, sayısı az bir kaç yazı masasında hazırlanmaktadır (37).

35) **Röpke**, Die Lehre von der Wirtschaft, S. 178.

36) **Röpke**, Die wirtschaftlichen Aussichten nach dem Kriege, in: Zeitschrift für Schweiz. Statistik und Volkswirtschaft 1942, Heft I, S. 42. Aehnlich auch **Röpke**, Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart, S. 226 u. 280.

II. Teorinin Hükümü

Rekabet fikrinin yeniden doğması, bu harp sonrası devrinin ekonomi siyasetinin nasıl bir istikamet takip etmesi lâzım, geleceği gibi son derecede mühim bir soruyu ortaya koymaktadır. Hiç şüphe yok ki ileride beynelmilel ekonomi nizamının alacağı şekil büyük ölçüde harbin neticesine, siyasi kuvvetlere ve millî ekonomi menfaatlarının kuvvetine bağlıdır. Teessüs edecek beynelmilel nizam, milletlerarası iş bölümüne büyücek ölçüde iştirak eden bütün memleketlerin millî iktisat nizamlarına da sözünü geçirecek diğer bir âmil olmak sıfatile hükümünü icra edecektir. Fakat bu ilim, nüfuz ve tesirinin hayırkâr olması için, hükümlerinin bilgi kıymetini ve şumul sahasını sahîh olarak sınırlamak ve yerinde olmayan ümitlerin uyanmasına titiz bir surette dikkat etmek zorundadır. Rekabet fikrinin yeniden doğmasının uyandırdığı fikirleri ve delilleri tartmak ve iktisat ilminde lâyük oldukları ehemmiyeti takdir etmek gayesile yazmağı denediğimiz aşağıki satırlarda, böyle mes'uliyeti müdrik bir davranışın bize rehber olmasına temenni ederiz. Bu işe başlarken, her münferit müellifin etütlerini adese altına koymak suretile hareket etmiyerek, daha ziyade rekabet prensipinin fonksiyonlarını ve randıman hadlerini sistemli bir tarzda tesbite gayret edeceğiz. (38).

Fakat daha önce metodolojik bir mülâhazaya lüzum vardır. Rekabeti nazariyenin ışığı altında tetkik etmek istersek şunu bilmeliyiz ki (nazarî) diye gösterdiğimiz bilginin (marifetin) bir nevi Janus çehresi (iki yüzlülüğü) vardır: nazariye bir kere fênomen (görüngü) lerin mahiyetine göre yöneltilen bir görüş olabilir; fakat hem de hipotetik (farazî) kabullerden çıkarılan bir dedüksion (istidlâl) de olabilir. San'at tarihi ve din tarihi gibi belli ilimlerde, nazariye kelimesinin birinci mânasında tatbik edilebilecek, fizi gibi diğer ilimlerde, tesiri yalnız kelimenin ikinci mânasında mümkün olacaktır. İktisat ilminde ise mes'elerin her tarafından aydın-

38) Bu hususta büyük kısmı itibariyle şun eserime: Theoretische Grundlagen der Wirtschaftspolitik Bd I, St. Gallen, 1943 istinat ediyorum.

lanması, yani gerek mâhiyet görüşü ve gerek hipotetik istidlâl mânasına aydınlanmasına ihtiyaç vardır. Bununla beraber bu iki usul, aslâ geliş güzel tarzda birbirile mezc edilmemelidir. Bunların her biri ancak, tatbik edileceği vakit hususiyetinin ve kendisine has olan randıman kabiliyetinin göz önüne getirilmeleri şartile, meyvesini verebilir.

Bu itibarla ilkin, rekabetin ve fonksionlarının mahiyetini doğrudan doğruya kavramığı deneyen etütler üzerinde işlemek istiyoruz.

Bir kere, rekabet fikrinin yeniden doğması diye vasıflandırduğumuz cereyan, rekabet mefhumunu belirtmiş ve ekonomik ve sosyal savaş mefhumuna nazaran sınırlamış olmak itibarile şüphesiz büyük bir hizmet ibraz etmiştir. Ancak böyle bir bilgiyi esas tutaraktır ki, eskiden Darwin'in cemiyet telâkkisine bir mesnet teşkil etmiş olan rekabet prensipi, meselâ liberalistyanlıkta mevcut tarzdaki bir camia ahlâkile bir dereceye kadar uzlaştırılabilecektir. Rekabetin psikolojik fonksionu bir kere, ekonomi çevresinde çalışanların gayret, teşebbüs ve iş kudretlerini tahrik etmekten ibarettir. iktisadî hayatın prejüjesiz (peşin hükümsüz) seyir ve yemaşası, hiç olmazsa - fiat teorisinin hareket noktası olarak aldığı - fayda ve kazanç peşinde çabalama kadar, kendini gösterme isteği, işan ve şeref hırsının, yarış gayretinin de kuvvetli âmiller olduğunu bize öğretmektedir. Rekabet münasebetinin psikolojik hizmeti, bu kuvvetleri uyandırmak ve harekete getirmekten ibarettir. Rekabet münasebetinin bundan maada ifa edeceği bir ikinci psikolojik vazifesi daha vardır. Kuvvetli şahsiyetlerin hırs ve atışlarının bir camiaya felâkete sürüklemesi, onların büyük arzu ve işihalarının (tutkularının) vahşi dereler gibi kabarak etrafını yıka bir kudretle istilâ etmesi ve nesillerin alın terile vücade getirdiği şeyleri tahrib etmesi gibi her zaman mevcut bir tehlike vardır.

İşte camia tarafmdan kuvvetle tanzim edilecek bir rekabetin vazifesi, bu tabîî kuvvetleri doğru yoldan sevk etmek, bunları âdeta kanalize etmektir. Bu suretle onlar her ne kadar tam kudretleriyle te'sirlerini İka'da devam edeceklerse de, böylelikle yalnız fayda meydana getirmiş olacaklardır.

Rekabetin bir taraftan yarış duygusunu uyandırmak ve hırslandırmak, diğer taraftan bu hırsı, tahrib eserlerine sebep

olmayacak bir tarzda sevk ve idare etmek gibi, iki katlı psikolojik hizmetini, Nietzsche şu kelimelerle vazih bir surette ifadelendirmiştir : (Musabaka, ferdin kuvvetlerini boşandırır ve aynı zamanda onu tunç kanunlarla kayıtlandırır).

Rekabet böyle psikolojik vazifeler görmekle beraber daha mühim olan başarılar vücude getirmek kudretini de haizdir. İş bölümlü her cemiyet, âzası arasında muhtelif faaliyetleri ve fonksionları, rütbe, derece, payeleri ve bir de gelirleri dağıtmak zorundadır. Bu vazifenin halli bir sınıf ve Stand nizamile evveliden tesbit edilmiş olabilir. Devletin göstereceği yoldan gidilerek de mümkün olabilir ; cemiyetin muhtelif sâhaları dahilinde bu iş, mücadele veya itilâf yolile de görülebilir. Fakat fonksionlar, rütbe ve paye, gelirler, nihayet rekabet yoluyla da dağılabilir. işte rekabet fikrinin yeniden doğması bu sonuncu hal suretinin faydalarını yeniden ortaya dökmüştür.

Rekabet, başka yollardan gidildiği takdirde, büyük hoşnutsuzluklara, geçimsizliklere, ihtilâflara götüren karar ve neticeleri, âdeta otomatik ve bu suretle bir dereceye kadar da sıtırdıktan âri bir halde kuvveden fiile getirir. Çünkü herhangi bir mevki peşinde koşan ve muvaffak olamayan bir kimse buni kendi iktidarsızlığına hamleder. Bu suretle rekabet bir seleksion (ayıklama) hizmetini de görmüş olmakta ise de onun bu hizmetini Darwin'in tasvir ettiği tabiat manzarasile karıştırmamalıdır, çünkü rekabet neticesinde daha az muvaffakiyete nail olanlar, üremeden (tenasül hayatından) hariç kalacak değillerdir. Seleksion, daha ziyade, en yüksek ve en kültürlü istidatlar olmasa da, yine de en çok iş görmek iktidarında ve hamarat kuvvetlerin en yüksek vazifelere ve en yüksek gelirlere sahib olacaklarını tezammun edecektir.

Rekabetten yorgun düşmüş olanların 1930 senelerinde tekrar ettikleri şu delillere (kanıtlara) yani «savaş yerine birlik», «kuvvetlerin birbirlerine karşı olmaları yerine iş birliği», «anarşi yerine güdüm», «plânsızlık yerine plânlaştırma» gibi sözlere mukabil, rekabet fikrinin rönesansının ayrıca bir hizmeti de, geniş muhitlerin dikkatini, rekabetin diğer bir başarısının tesirliliği sayesinde, istihsal ile ihtiyacın kendi kendiliklerinden birbirleriyle denkli bir hale gelmesini te'min etmekte olması hususuna çekmiş olmasıdır. Barış zamanlarında, bir millet ekonomisinin fertlerine lüzumu olan elbiseleri te'min etmek vazifesi nasıl başarılı olabilir? ihtiyacı kimse hesap etme-

niştir kimse müstahsillere direktif vermemiştir, ma'mûlle-
rin dağıtımını teşkilâtlandırmamıştır. Öyle olduğu hal-
de herkeş ihtiyacı olan ve hoşuma giden şeyi satın ala-
biliyor, fakat bittabi şu kadar ki, satın alış kendisinin şahsî
idaresine ait bütçe ile te'lifi kabil olsun. Piyasanın sevk ve ida-
reden âri oluşunum, fakat dümensiz olmayışının sir ve hikmeti
şurada aranılmalıdır: Bir kere her başarı, mukabil bir başa-
rıya bağlıdır; kifayetsiz bir başarı yalnız o ândaki geliri azalt-
makla kalmıyor, rakiplerin te'siri dolayısıyla ilerisi için de geliri
dardaltıyor. Her müstehlik, herhangi bir ihtiyacı karşısında bu
ihtiyacın lüzumfaştırdığı sarfiyatı yapmağa hazır olduğu müd-
detce, tatmin edilmemiş olmamakta, her müteşebbis kendi
gelirini çoğaltmak gayesile, istismar edilmemiş olan istihsal
ve sürüm imkânlarını aramaktadır. Ondan başka hiç olmazsa
barış zamanlarında - istatistiğin büyük sayılar kanunu, müs-
tehliklerin aynı istikamette tezahür eden, ve sıçrayıcı bir tarzda
vukua gelen talep değişiklikleri karşısında istihsalin muhtarit
olmasını te'min etmektedir.

Rekabet ekonomisinin fenomenolojik bakımdan tetkiki bun-
dan ilerisine gitmemelidir. Bu yolda yapılan tetkik, devlet ta-
rafından sevk ve idare edilmeyen ve içinde rekabet cari olan
bir piyasa ekonomisinin neticelerini sıhhat ve kat'iyetle tesbite
muvaffak olamaz. Bu hususta hipotetik usule ihtiyaç vardır.
Bu usul mucibince hareket noktası olarak sahih surette tarif
edilen faraziyeler ele alınır ve serbest piyasa ekonomisinin
neticeleri o suretle çıkarılır (dedüksion yapılır) ve yine bu usul
yardımıyla, rekabet ekonomisinin zaten çoktanberi iktisada dair
işerlerde görülen ve rekabet fikrinin yeniden doğması üze-
rine tekrar ele alınan davaların bilgi kıymetleri ve geçer de-
ğerleri bakımından tartışmaları da mümkün olur.

En başta şöyle bir dava ileri sürülüyor ve deniliyor ki,
iktisadî kuvvetlerin serbest işleyişi zarurî olarak bir dengeye
(müvazenete) götürür. Bu dava en basit şekle şöyle ispat edi-
liyor :

Bir ekonomi sisteminin belli verileri (donneleri) varken,
fayda peşinde olan fertler mübadele muamelelerine başlarlar
ve bu muameleler fertlerden herhangi birinin mübadele işis-
de daha ileri gittiği takdirde ihtiyacı tatmin hususunda artık
daha iyi bir vaziyete giremeyeceği bir hadde gelip dayanır.
İşte bu ânda mübadele münasebetlerinin değiştirilmesine de-

yanı etmekte bir mâna olamayacağından iktisadî sistem bu suretle değişmeyen bir iktisadî sürec (**Processus**) mânâsında sükûn haline (durumuna) girmiş demektir. Denge durumunun bu tarzda çıkarılmasında (istihrâcında), iktisadî kuvvetlerin serbest işleyişinin, ihtiyaçların en iyi (**optimal**) şekilde tatminini garanti edeceği (zâmin olacağı) düşüncesi de saklıdır, çünkü biraz evvel işaret ettiğimiz gibi fertler piyasadaki davranışlarını tashih faaliyetine, bu mütemadi mübadelelerin kendi ihtiyaçlarını tatmin bakımından, artık daha iyi bir durum vücutte getiremeyeceğine kani' olmalara kadar devam ederler.

Serbest rekabet bundan maada, her ferdin kendisi tarafından başarılan müstahsil hissesinin bedelini almasını te'min edecek tarzda gelir dağıtımını (tevziini) da vücutte getirecektir.

Bu hususta muhakeme yürütülürken, gerek toprağın emre âmade kılınması ve istihlâkin te'cili (para sermayesi) ve gerek iş başarısı (**Arbeitsleistung**) müstahsil hisse olarak itibare alınmaktadır. Rekabetin hükmü altında, emtiyanın faydalarına göre kıymetlendirileceği bir kere anlaşılınca, müstahsil hisse bedellerinin verilmesinin, yani fert gelirlerinin, müstahsillîğe (**Produktivität**) göre yönelmesi lâzım geleceği neticesi çıkar. Bir kere bunu tesbit ettikten sonra bir netice daha, yani serbest rekabetin tam iştigale (**Vollbeschäftigung**) götürmesi lâzım geleceği hükmü çıkarılabilir; çünkü bir işçi kendi müstahsillîğine tekabül eden bedelden fazla istemezse, işletmelerini genişletmek veya yeni te'sisler vücutte getirmeye uğraşan müteşebbisler onu hizmetlerine almağı isteyecekler, fakat işçi, müstahsil başarısının kıymetini aşan bir ücret isterse, kendi ihtiyarileşmiş kalmış sayılmak lâzım gelecektir. Piyasa ekonomisi zaviyesinde yapılan bir muhakeme ise ihtiyari işsizliğin tam iştigal ile telifini kabil addetmektedir.

Bütün bu muhakeme ve istidlâl tarzları bir hüküm ve netice çıkarmaya şüphesiz müsait ve elverişlidirler. Fakat buna rağmen, gösterdiğimiz dedüksiyonlara dayanarak, serbest rekabet ekonomisinin ihyası hakkında hükümler vermekle, büyük bir hatâ işlenmiş olur. Zira bu muhakeme ve istidlâller (maalesef yeter derecede dikkat edilmediği veçhile — muayyen faraziyelere istinad etmektedir ve denge (müvâzenet), ihtiyaçların en iyi (optimal) şekilde tatmîni, müstahsil (müsmir) sâv

hissesine müsavi olan gelir, tam iştilgal (**Volbeschaeftigung**) dedigimiz neticelerin gerçekleşmesi için, evvelâ su katılmamış rekabet, sonra ekonomi çeyresindeki fertlerin birer **Homo oeconomicus** gibi fiil ve harekette bulunmaları ve nihayet ekonominin intibak sür'atı son derece büyük olmalıdır. Halbuki bu şartlar realitede hiç bir surede ifa edilmiş değildir: Bir kere temyiz rekabetinin yerine her türlü inhisarcı (monopolist) mevzilerin ve kayıtların mevcut olduğunu görüyoruz; sonra insan geçitli ihtiraslar ve duyguların sevkile, rasyonelliğin «doğru yolundan» inhiraf etmektedir. Nihayet iktisadî intibakın ekseriyetle bir hayli zamana muhtaç olduğu da her halde fazla izahata lüzum bırakmıyacak kadar bilinmektedir. Bu suretle rekabetin dümenlediği piyasa ekonomisine atfedilen teşirlerin realitede cârî olamayacağı aşikârdır. Onların yalnız farazî (hipotetik), yalnız - diğer müelliflerle aynı tâbiri kullanarak - «tam rekabet modeli» için muteber olduğunu söylemek doğru olur.

○ halde rekabet ekonomisinin realitedeki neticeleri nelerdir ? bu soruyu cevaplandırmak için tam rekabet modelinden başlayarak muhakememizi yürütmek ve sonra bu modele ait faraziyeleri adım adım realiteye yaklaştırmak gerekli olur. ○ vakit görür ve anlarız ki, realiteye daha yakın olan faraziyeleri ele alırken ve sözü geçen model, müvazenete meyil eden karakterlerinden henüz daha sıyrılmamışken, yani faraziyelerimiz konjonktür dalgalanmaları hadisesini daha hesaba katmamışken bile, tam rekabetin neticelerine kıyas edilirse büyük ayrılıklar (inhiraf) belirmektedir. **Theoretische Grundlagen der Wirtschaft** isimindeki eserimizin birinci cildinde gerek inhisarcı durumların irrasyonel hissiyatın ve motiflerin, gerek küfüz ve kuvvet teşirlerinin, intibak veticesinin lüzumlaştırdığı müddet dolayısıyla hasıl olan delk ve temasların, tam rekabet modelinin dört neticesini nasıl ta'dillere ugrattığını (39) uzun uzadıya bahis mevzuu etmiş bulunduğum için bu mesele hakkında burada daha fazla izahata girişmeyeceğim.

İktisadî modelimize esas olan faraziyeleri, konjonktürel tahavvüller mümkün olacak surette intihab ettiğimiz vakit, hasıl olacak inhiraf ise çok daha ciddiyetle teemmül edil-

meye lâyıktırlar. İmdi konjonktür nazariyesi bilinçsiz (gayri şuuri) bir farazyeye istinad etmektedir. O da konjonktürel ritmin (ritradın) sadece «normal» bir iktisadî faaliyet hattı etrafındaki temevvüelerin bir neticesi olduğu düşüncesidir. Yüksek konjonktür deyince normal iktisadî faaliyetin lüzumundan fazla artması, depresion deyince, yüksek konjonktürün günahlarını gideren şifabahiş bir temizlenme krizi anlaşılacaktır. Bu «normal» iktisadî faaliyet hattını ise nazarî iktisat ilmi genel olarak, aşağı yukarı bir tam iştigal durumundan başka suretle tasavvur edemez. O halde, yüksek konjonktür durumunda yalnız tam iştigalin meydana gelmesi icab etmekle kalmayacağı, hatta aşırı iştigal (Ueberbeschaeftigung) diye vasıflandırılabilir bir hal zuhur edecek yani, yalnız kendi müstahsaliyetlerine tekabül eden miktar bedelle iktifa eden işçiler değil, bunlardan gayri, daha yüksek ücretler isteyen işçiler de hizmete alınabilecektir. Yüksek konjonktür devrinde bu durumun istatistik ifadesini, işsizliğin hemen hemen büsbütün zail olmuş olmasında bulması icab eder. Halbuki iki dünya harbi arasında geçen zaman yüksek konjonktür diye anılan senelerde, istatistik, büsbütün başka rakkamları ibraz etmiştir. Nitekim İngilterede yı ortalama hesabı ile tam işsiz olanların sayısı gerek 1928 de ve gerek 1929 da 1,5 milyon, Almanya da 1928 de 1,4 milyon, 1929 da 1,9 milyon, Birleşik Amerikada 1928 de 4,2 milyon, 1929 da 3,4 milyondur (40). Biz bu sayıları büyük kitlelerin işsizlik durumunun yüksek konjonktürde dahi mevcut olabileceğinden başka bir manada tefsir edemeyiz. Diğer bir deyişle iki dünya harbi arasındaki fasıf esnasında kitle halindeki işsizlik süregelen (müzmin) bir mahiyet almıştır.

Bu süregeni ve büyük ölçüdeki işsizlik olayı nasıl izah edilebilir? Efkârı umumiye (kamoy) ve hatta bir çok iktisat bilginleri bunu hemen «eksojen faktörler» e, meselâ sulh muahedeleri yüzünden hasıl olan faydasız ve muvaffakiyetsiz nizam, milletler arası borçlanmaya, Birleşik Amerika Devletlerinin, kendilerinden borç olarak alınmış olan kapitalleri emtia şeklinde kabulden çekinmelerine, nihayet hatta doğrudan doğruya Devletin müdahaleciliğine atf ve ircâ etmeğe hazır dırlar. Hatta aradan çok zaman geçmiyor ki Röpke, plâat

40) Agthe, Statistische Übersicht der Arbeitslosigkeit in der weit,

ve uzun devreye şamil surette işsizlere iş bulma siyasetini daimi durgunluğun (stagnation) dolayısıyla bir sebebi diye vasıflandırmış ve şu satırları yazmıştı: «Ekonomi sistemimizi süregelen halde bir durgunluğa maruz bırakmakla tehdid eden tehlikeler kurtulunamayacak bir takım zarurî cereyan'ardan gelmiyorsa, bu tehlikenin o nisbette daha fazla, milletlerin muayyen bir ekonomi siyaseti temayülünden, kolektivizm'e doğru meyillerinden gelmesini beklemelidir. Fakat bu yolda en ziyade endişe telkin eden merhalelerden birisini, avam kandanca bir sözle «tam iştilgal, **Vollbeschaeftigung** gibi basma kalıp bir söz kullanmakta olan siyaset teşkil etmektedir». (41)

Fakat diğer taraftan yalnız müdahateciligin ve Devletin iş tedariki siyasetinin değil siyasi hayatın bilhassa 1930 senelerinde beliren ve nihayet ikinci dünya harbini çıkaran bozuklukların da iktisadi durgunluk ve bilhassa işsizlik yüzünden meydana geldiği de ileri sürülebilir. Aradaki irtibat ve münasebetler o derece fevkâlâde girift ve karışıktır ki süregelen depresion'u belli faktörlere - sebep ve netice şeklinde (**causal**) - irca etmek işi, yek nazarda halî imkânsız bir vazife gibi görünür. Fakat buna rağmen bu vaziyetten kurtaracak çıkar bir yol vardır. O da hipotetik usulü ta'rif ettiğimiz sırada takib ettiğimiz yoldur. Bakalım süregelen ve büyük ölçüde işsizliğin mümkün olacağı, daha doğrusu **az iştilgal** halinde dahi **denge**nin kabil olacağı bir ekonomi modelini ortaya koymak inkânı var mıdır? Eger bu deneme müsbet çıkarsa, ondan sonra şu ciheti aydınlatmak kalır: Bu tarzda kullanılan faraziyeler realiteye ne dereceye kadar uygundur, yani neticelerin realiteye ne dereceye kadar tatbiki mümkündür ve yahut hiç olmazsa realitede saklı olan temayüllerin ne dereceye kadar ifadesi olabilirler?

Zaten böyle noksan iştilgal halinde denge modeli inşa edilmiş bulunmaktadır. İlk defa olarak bu fikri büyük ölçüde bir sistem haline getirmiş olmak hizmet ve şerefi Keynes'e aittir, ve noksan iştilgal halinde bir denge istihraç etmek denemesi «iştilgalın umumî nazariyesi» (**The general theory of employment**) ismindeki eserin asıl esasım ve aynı zamanda yeni ufuklar açan önemini teşkil etmektedir. Temel fikri, ka

41) **Röpke**, «Vollbeschaeftigung» — ein Irrweg zu einem selbstverstaendlichen Ziele, in: Schweizerische Monatshefte, April 1943, S. 19.

şaca, şudur: ötedenberi cârî telâkkiye göre faiz, para sermayesine talebi ve bu sermayenin arzını ve bu suretle yatırım (investition) la tasarrufu dengelediği kabul olmaktadır. Keynes'e göre bu fonksiyonu gören, daha ziyade millî gelirdir. Bu hususdaki istidlâllerinde millî gelir arttıkça, istihlâk temayülünün azaldığı, binaenaleyh tasarruf yekûnunun yalnız mutlak manada değil nisbî manada da çoğaldığı yolunda görgünün (tecrübenin) gösterdiği olayı hareket noktası olarak almaktadır. Zengin bir millî ekonomide ise müteşebbislerin yatırım meyli yüksek tasarruf payına (quote) tekabül etmemektedir. O halde millî gelirin ve bununla muvazi olarak istigal (çalışma) hacminin azaltılması suretile tasarruf payı ve yatırım payı birbirlerine müsavî oluncaya kadar, millî ekonominin fakirleşmesi lâzımdır. Binaenaleyh, Devletin işsizleri çalıştırmak siyasetinin dahil olması, vücutte gelecek olan sükûn durumu, az çalışma (istigal) halindeki denegedir. Mamafih Keynes'in gösterdiği hal sureti zihinleri temamilen tatmin edecek mevkiye değildir, çünkü bir fikrin tâlî meselelerde tenkide vesile vermektir (42). Zaten bundan dolayıdır ki, bir çok iktisad alimleri Keynes'in noksan istigal nazariyesindeki esas müsbir fikri görememişlerdir (43). İşte biz aşağıki satırlarda bu kusurdan çekinerek, bu nazariyenin itiraz götüren kısımlarını kısaca müsbet şekilde tamamlamaya çalışacağız, şu kadar ki mülahazâlarımız meselelerin hal suretini vermekten ziyade bir program mahiyetini arzedecektir (44).

Bilindiği üzere «yatırım — tasarruf», Keynes'in «istigal meselesinin umumi nazariyesi — General theory of employment» ismindeki eserinin mühim bir unsurunu teşkil etmektedir. Önceleri Amomn Keynes nazariyesinin konjonktürel temevvüçleri bahis mevzuu edişle az çalışma halinde dengeyi muhakeme ve istidlâl edişini birbirine karıştırmak bafasile malûl ol-

42) Jöhr, «Verbrauchsneigung» und «Liqüiditätsvorliebe». Eine Auseinandersetzung mit J. M. Keynes, in : Jahrbücher für Nationalökonomie, 1937, (Bd. 146). Bundan başka Jöhr, Besprechung der Schrift von Joan Robinson Introduction to the Theory of Employment, 1937, in : Jahrbücher für Nationalökonomie, 1938 (Bd. 148, S. 107 ff.)

43) Bundan evvelki haşiyede zikredilen ve te'lifim olan her iki travay hakkında da, büyük kısmı itibariyle aynı söz söylenebilir.

44) Bu mesaf programını başarmak işine eserimin ikinci cildi tahafis edi-

duğu üzerine dikkat nazarı çekmişti (45). «Tasarruf müsavi yatırım» kaziyesi ancak kapalı bir devre (circuit) için caridir, genişleyen veya daralan için değil (46). Bu denklem (muadelle) bilhassa konjonktürel yükselmeyi ve konjonktürel afçalmayı vasıflandıran yığılma süreci (processus cumulatif) için cari olamaz : genişleme (expension) safhasında yatırımlar tasarruflardan daha çoktur, durgunluk (depression) safhasında tasarrufların yekûnu yatırımlarunkinden daha fazladır.

Şimdi bundan sonraki mütalâalarımız için aşağıdaki soruyu esas itihaz edelim :

Acaba şu imkân yeni - ilkin bir kere deflasyonist yolda erişilen - noksan işğal vaziyeti daimî bir durum olabilir mi ? Öyle olsa böyle bir durgunluk (Stagnation) durumu hakkında - az sonra işaret edeceğimiz ihtiyat kaydıla - her halde yatırımı müsavi tasarruf kaziyesinin cari ve müteber olması lâzımgelir. Peki amma bu durumda müteşebbisler neden dolayı yatırımları genişletmeğe tevessül etmek suretile, yeni bir yükselmeye yol açmıyorlar? Bu sorunun cevabını yatırımları tahrik ve teşvik edecek olan âmillerin noksanlığında aramak lâzımgelir. Fakat bu kaide Keynes'in tespit ve ifade ettiği şekilde kıfayyet edemez: aslına bakılacak olursa Keynes zengin bir millî iktisadî ekonomide, mutedil bir faiz haddi cari olsa dahi, bir yatırım getirmesine intizar ettirecek surette, kâfi derecede yatırım imkânlarının emre âmade olmadığı kabul edilmektedir. Fikrimizce şu tarzda muhakeme etmek daha doğru olur : tam işğal ne zaman vukua gelecektir ? Ne zaman ki müteşebbisler, haddutsüz kazanç gayretinden mülhem olarak, kârlarını çoğaltmak gayesile istihşallerini genişletmek hususunda her türlü imkân (dan istifade etmiş olacaklardır. İmdi her istihşal genişletilişinde fevkalâde emniyetsizlik faktörleri (47) vardır. Bundan dolayı müteşebbisler, gelecek bir iktisadî yükselmeyi ummak hissinden mülhem olmadıkları müddetçe, müteşebbislik ücreti ve belki de bunun üzerine cüzî bir kârla iktifa ederler. Netice; yatırımlar kalır (yapılmaz), millî iktisadî noksan işğal duru-

45) **Arona**, Keynes «Allgemeine Theorie der Beschäftigung», in: Jahrbücher für Nationalökonomie, 1938, Bd. 147, S. 7.

46) **Jöhr**, Inflation und Rationierung, 1942, S. 21 ff.

47) **Knight**, Risk, Uncertainty and Profit, 3. Aufl. des Neudruckes, 1937, S. 195 ff.

nunda bekler, kalır. Yatırımları harekete getiren (teşvikeden) âmillerin noksanlığı başka sebeplerle izah edildi mi, Keynes'in kendisi tarafından ileri sürüldüğü tarzda, bir milli ekonominin millî gelir arttıkça istihlâk harcaşlarının iştirakini de azalttığı kanunu ehemmiyetinden hayli kaybeder. Noksan istihgal nazariyesi, burada bahis mevzuu olan millî gelir temevvüleri - tasarruf ve istihlâk payları arasındaki değişiklikle - hiç bir suretle müterafık olmasa dahi, yine de cari olmaktadır devam eder. Ekonominin noksan istihgal halindeki bu sükûn vaziyetini kavrayabilmek için, yatırımların yapılmamasının nasıl olup da bir deflasyon sürecine vesile teşkil ettiği meselesini aydınlatmamız lâzımgelir. Para sermayesine karşı olan talebin noksanlığı neden dolayı faiz haddinin alçalmasını mucib olmuyor, neden bu suretle tasarruf faaliyeti azalmıyor ve istihlâk maksadile harcaşların çoğalması suretile gerçekleşecek olan istihlâk maddeleri imalâtında investisyonların daraltılması telâfi edici bir genişleme husule gelmemektedir? Keynes buna cevap olarak, faizi para sermayesine karşı talebin, para sermayesi arzunu nâzımı (*régulateur*) sıfatile hiç kale almadığını ve faize büsbütün başka bir vazife atf ederek onu büsbütün başka suretle izah ettiğini göstermektedir. Keynes'e göre, faiz likiditeden feragat karşılığı bir tazminden başka birşey değildir, faiz bir taraftan bu feragat, öbür taraftan para miktarile muayyendir. Hiç şüphe yok ki Keynes likidite temayülünün önemini, zamanımız gibi likit sermaye plazmanın, kıymetli kâğıtlarda (esham ve tâhvilâtta) ve hele emin olan devlet eshamında pek kolaylıkla mümkün olduğu bir devir için, aşırı mübalâğa etmiştir. Bundan mada istihlâkin teşkilini, istihsal dolambaçlarının uzatılması hususunda zarurî bir şart teşkil ettiği cihetle, istihsal faktörü olarak itibara alınması lâzımgelmektedir. Bu istihsal faktörü ise bedelsiz arz edilemez, istihsalin tecili bilhassa gelecekte istihlâk edilecek eşyanın daha az takdir edilmesi dolayısıyla - fedakârlık olarak kıymetlendirilmekte ve binaenaleyh böyle bir tecilin tazmini icab etmektedir. Buradan görülüyor ki faiz, istihlâkın tecili gibi bir istihşâl faktörü için ödenen fiattan başka birşey olarak tefâkki edilemez; fakat asıl faiz meselesindedir ki, kısmî

müvazenelin mutalâasile iktifa ederek arz ve talebin stabl münhanilerim ceteri paribus şartı altında birbirile karşılaştırmak hatasına düşmemelidir (48). Zaten bu tarzda bir tetkik istihlâk maddeleri için bile yerinde olamaz, nitekim ikamet yerlerinin tedarikindeki müşkülât, ister mesken inşaatındaki inkişâflar, ister devletin nakdî yardımları dolayısıyla, azalırsa, böyle bir durumun tesirile, fertlerin aynı masrafı yaparak daha büyük ve daha lüks apartmanları tutukları görülmez. Fertler belki, daha ziyade aile bütçelerine yeni bir düzen vererek verdikleri kiraları biraz azaltmak, ve bu suretle tasarruf ettikleri meblâğları, elbise, sayfiye, eğlence, hatta işlerini için kullanmak isterler, işte istihlâkin tecidi dediğimiz istihlâk faktörünü de buna benzer şekilde nazarı itibara almalıdır. Bu faktör bir ailem yaşamasına şekil vermesi plânının yalnız bir kısmıdır, binaenaleyh emek gücü arzile sıkı sıkıya münasebettardır.

Her ferdin iş hacmini kendisinin tayin edebileceği tam bir rekabet modelinde, faiz haddini düşmesi - yatırımları teşvik ve tahrik eden âmillerin noksanlığı dolayısıyla — tasarruf yekûnunun bir dereceye kadar azalmasına tesiri olursa da, aynı zamanda iş faaliyetinin tahdidine de sebep olabilir. Faiz haddinin inmesi dolayısıyla servet birikmesi yavaşlarsa ferdin istikbal için çalışıp uğraşmak hususundaki hevesinden eskisi kadar eser görülmez. İmdi, asıl bu bakımdan ferdin reaksiyon süfrati son derece azdır. Kimse kendisine ve kendisinden sonra geleceklere ait yirmi otuz ve daha ziyade yıllara şamil hayat plânını bu günden yarına değiştirmeyiz, talep cihetinde de faize karşı tâbi' olmaklığın aynı suretle mefkûd olabileceğini, yatırımı teşvik eden âmillerin noksanlığı kaidesine ait mülâhazalarımızla göstermiş bulunuyoruz. İmdi burada farz etmek istediğimiz veçhile, yatırım arzusu yoksa, faiz haddinin indirilmesine rağmen, oldukça geniş bir devre esnasında da tasarruf fazlalığı mevcut olmakta devam eder. Bu halin, daha yukarıda işaret ettiğimiz gibi, deflasyon tesirini vücade getirmesi zaruridir. Fakat bu deflasyon hâdisesi, aynı zamanda yeni müvazenet durumuna intibaki vücade getirir, bu durum - her ne kadar şimdi başka bir tarzda da olsa - tekmil gelirin azalması ile beraber tasarruf payının (Sparquote) da küçülmesi suretile vâsıflanmış olacaktır. İşte - bana öyle geliyor ki - Keynes'in eserindeki esas fikrin ele avuca sığan taraflarını münaka-

kidlerine karşı ancak bu suretle belirtmek ve kurtarmak mümkün olabilir.

Fakat bu esas fikri tamamlamak ta mümkündür, noksan istigal şeklindeki sürekli durum, tasarrufun yatırıma nazaran fazla oluşunun, deflasyon hâdisesini tevliid etmediği, yani sirkülasyon hacmi değişmediği takdirde de husule gelebilir, fakat bunun için de tasarruf fazlalığının başka yolda - meselâ devletin inşaat siparişleri dolayısıyla - sonradan istihlâk harçayışlarında kullanılmaması lâzım gelir; binaenaleyh tasarruf fazlalığının mütemadiyen boş bir sirkülasyon içinde devir ve hareket etmesi, - başka bir deyişle - bu yekûnun, istihsâl kuvvetlerini harekete getirmeksizin, dolaşması icab eder. Acaba bu mümkün müdür ? Elbette mümkündür ve Devletçe işsizlere yardım meblâğlarını tedkiye edebilmek için istikraz akdettiği zamanlar hep böyle oluyor. Fakat şimdi de itiraz makamında denilebilir ki, tasarruf fazlalığı bu yolda tevzi edildiği vakit, yardıma nail olan işsizler bu sefer tutarlar bu paraları istihlâk maksatlarına sarf ederler, binaenaleyh aslına bakılacak olursa yine de boş bir sirkülasyon vücade gelmiş olmaz. Fakat bu itiraz varid değildir, çünkü işsizlerin istihlâk harçayışları neticesinde ikinci bir gelir kullanışı, yani ikinci bir para sirkülasyonu vücade gelmiş olur. Ve bu ikinci para dolaşımı esnasında diğer istihlâkçiler tarafından - fakat katiyen işsizler tarafından değil - aynı tasarruf fazlalığı husule getirilecek ve devlet tarafından kredi ahzı suretile massedilecek ve işsizlere yardım gayesile kullanılacaktır. Bunun gibi aynı suretle ondan sonraki sirkülasyonlar (49) tekerrür edecektir. Bu suretle noksan istigal halinde sürekli bir durumun, tasarrufun yatırıma nazaran fazla olmasına rağmen de mümkün olabileceğini göstermiş oluyoruz.

1930 senelerindeki iktisadî durgunluğu izah sadediyle bu tahlilimizin, yalnız başına asla kifayet edemeyeceğine rağmen itibara alınması lüzum ve zaruretiden şüphe edilemez. Çünkü memleketlerin hepsinde içtimâî yardım işlerinin büyük ölçüde artması ile de izah olunabilecek tarzda âmme borçlarının arttığı görülmektedir.

49) Bunun grafikli bir izahı « Inflation und Rationierung » adlı kitabının 93 say. ekibinde de bulunmaktadır.

Fakat Keynes'in nazariyesi ikinci bir bakımdan da tamamlanabilir. Birbiri üzerine eklenen ve toplanan şekilde (cumulatif) genişleme veya daralma temayülleri altında bulunmayan teknil işçilerin hepsinin çalışacakları işi bulmaları temayülü vardır. Bu meyil noksan iştigal durumu için de vâridir. Bunu ispat gayesile herşeyden önce, tam rekabet modeline tevfikan istihsâl kudretine (**productivité**) tekabül etmeyen miktardan fazla yüksek ücret istemek iddiasında bulunmayan teknil işçilerin hepsinin çalışacakları işi bulmaları lâzıngেলেceği gerçeğini hareket noktası olarak alıyoruz, fakat (burada istihsâl kudreti ne demektir ? Burada müstahsilik mânası altında, tam iştigal halinde bulunan bir ekonomi dahilinde işçinin bir kıymet imal etmesi ve vücade getirmesi anlaşılmakta ve murad edilmektedir. Sözüümüzü tam iştigal halinde bir millî ekonomiye inhisar ettirmekte olmamızın hakikaten nekadar mühim olduğunu aşağıdaki misalle aydılatalım.

Bir Amerikan otomobil fabrikası müdürünün 1933 ikbaharında, daha evvelki (**prosperity**) devrindeki istihsâl hacmini vücade getirmeğe karar vererek işçilerine o vakitki hakikî (**real**) ücretin aynı olan bir oran (nisbet) üzerinden ücret verdiğini farz edelim. Müteşebbisin bu suretle hareket etmesinden dolayı millî ekonominin mecmu geliri her ne kadar biraz yükselirse de, bu yükseliş istihsâl emtiyasının hepsine dağılmış olacağından, talebin yalnız küçük ölçüde çoğalması meselâ Chrysler markasından otomobillerin satın alınması şeklinde tesirini gösterebilecektir. Bu halin bir neticesi de (misalimizdeki müteşebbis otomobil fabrikatörünün ziyana maruz kamasıdır. Bu suretle misalimizde yeni vazifelendirildiği görülen işçilerin, istihsâl kudretlerinin (yani kıymet imalının) bu ahval ve şeraif altında, zan ve kabul edildiğinden çok daha az oldukları tezahür etmiş olur. Yalnız eğer müteşebbislerin hepsi aynı zamanda bu tarzda hareket etselerdi, istihsâlin yüksek konjonktür durumundaki seviyeye getirilmesi gayesile hizmete alınan işçilerin tam iştigal oranına göre ücretlendirilmeleri muhik ve ma'kul olurdu. Şu halde münferid müteşebbisler, diğer arkadaşlarının istihsâllerini genişletmeyecekleri kanaatını beslerlerse, tevsi işinden vazgeçerler. işte uzağa gitmeden henüz daha bu sebebin tesirile noksan iştigal durumu sürekli bir durum haline girebilir. mamafih teknik te-
mu sürekli bir durum haline girebilir, mamafih teknik te-

kemmüller bir müteşebbisler gurupunu yatırıma heves ettirmek suretile - müteşebbislerin, tevessül edecekleri hareketlerin umumî bir yükselme cereyanile müvazi gideceğini, peşinen farz ve kabul etmelerine hacet olmamakla beraber - bu durgunluğu hep yeniden giderebilir : fakat - umumî vaziyet dolayısıyla - evvelce sözü geçen emniyetsizlik faktörü, teknik ilerlemenin yeni imkânlara yol veren kuvvetlerinin gelişmesinle engel olursa, o takdirde durgunluk ve binaenaleyh noksan iştigalin sürekli bir durum haline gelmesi zarureti hasıl olur.

Bu suretle noksan iştigal halinde bir dengenin (muvazenefin) üç türlü izah denemelerini bir kroki halinde arz etmiş bulunmaktayız. Her nekadar bu yazdıklarımızın daha ziyade incelenmesine ve bu üç izah şeklinin birbirlerine karşı sınırlanmalarına ve müteakiben bütünlenmiş bir izah şekline dökmelerine ihtiyaç varsa da, şimdiye kadarki araştırmalarımızın neticesi olarak şimdiden şunu tespit etmek mümkündür ki, rekabetin dümen vazifesini gördüğü bugünkü ekonominin içinde, noksan iştigalin daimi bir hal alabilmesi gibi bir tehlike saklı bulunmaktadır.

III. Buraya kadarki araştırmalardan ekonomi siyaseti için çıkarılabilecek neticeler :

Yukardaki nazari mülahazalarımızdan çıkaracağımız hüküm ve neticeler iki türüdür. Bir kere şunu anlıyoruz ki rekabet, başka hiçbir sosyal ve ekonomik prensipin, kendisinininkine yalnız yaklaşacak kadar bile başarmaktan âciz olduğu, verimleri husule getirmeye kadirdir. Bu itibarla rekabet kaidesinin, iktisadın merkezi bir nâzımı (regülâtörü) olarak behemehal kalmakta devam etmesi lâzım geleceği hüküm ve neticesine varıyoruz. Fakat yine yaptığımız tetkikler gösteriyor ki, rekabet yegâne regüfâtör olamaz, çünkü sadece rekabetin dümenlediği bir piyasa ekonomisinin neticeleri muhtelif bakımlardan temeaniye şayan görünmektedir. Binaenaleyh bu neticelerin tashihî lâzım geleceğinden, ikinci bir nâzıma ihtiyaç hissedilmektedir. Birincisinden farklı olarak otomatik bir tarzda değil bilâkis bilerek ve plân mucibince vazifesini ifa edecek olan bu ikinci nâzım, devletin ekonomi siyasetinde başka birşey değildir.

Şimdi herşeyden evvel, ekonomiyi sevk ve idare işinde

devlet siyasetinin ifa edeceği ne gibi vazifelerin olduğunu araştıracağız ve bu hususda ilkin, **tam rekabet** neticelerinin devletin ekonomi siyaseti hedeflerini teşkil ettiğini kabul ederek bu itibarla alınması icab eden tedbirleri, ekonomi siyasetinin birinci (nazari) merhalesi olarak bahis mevzuu edeceğiz. Bu yolda konjonktürel temevvüçleri ve az çalışma durumuna doğru olan temâyülü bir tarafa bıraksak bile, yapılacak tedbirlerden mürekkep büyük bir katalog karşısındayız. Herşeyden önce bir kere, birlik inhisarlarını (monopollerini) inhilâl ettirmek ve bunların yeniden tesis edilmelerinin önünü almak yolile safi rekabetin gerçekleştirilmesini hedef tutacak tedbirler vardır, hatta Eucken'in teklif ettiği gibi monopol şartlarının bertaraf edilemeyeceği durumlarda, devletin müdahalesi sayesinde, safi rekabet varmış gibi meydana gelmesi iktiza eden fiyatın husule getirilmesi de mümkündür (50). Bununla beraber birlik monopollerinin feshi, kartelleri, işletmelerin, sabit masraflar bünyesi dolaysile, sürüm düşkünlüğüne rağmen istihsâl hacmini azaltmamak hususundaki meyil-lerini izaleye matuf fonksiyonlarından mahrum edemez, bundan başka iş bulma müesseselerinin de gösterdiği gibi, birçok yerlerde intibak zamanları kısaltılabilir; nüfûz ve kudret tesirlerinin hükmünü icra ettiği yerlerde - meselâ evlerinde çalışanlara (Heimarbeiter) verilen ücretlerde olduğu gibi - devlet müstahsiliyet (productivité) ölçüsüne uygun mubadele şartlarını tespit etmek suretile tashih edici bir müdahale icra edebilir.

Tam rekabet modelinin şartlarından inhiraf eden konjonktür temevvüçlerini ve durgunluk temayüllerini de itibara alacak (hesaba katacak) olursak, daha bir takım, derin surette kavrayıcı tedbirleri ittihaz etmek lüzumu tebârüz eder. İkinci dünya harbinden evvelki son on senenin ve muhtemel olarak bu harbden sonraki devrin başlıca problemi olarak şu soru görünmektedir :

Nasıl olur da bir ekonomi bünyesi, göze çarpmak kadar noksan iştilal ile müterafık sürekli bir vaziyetten çıkarılarak, tam iştilal şekline pek yakın ve devamlı bir duruma doğru istihâl ettirilebilir ? Her ne kadar mutâd hallerde biraz başka

50) Eucken, Wettbewerb als Grundprinzip der Wirtschaftsverfassung, in : Der Wettbewerb als Mittel..., S. 40 ff.

şekilde ortaya konulan bu mesele, konjonktür siyasetine ve hele işsizlere iş tedarikine ilişkin birçok etüdlerde bahis mevzuu edilmekte ise de, ben burada meselenin hallinin - biraz evvel arz ettiğim - noksan istigal nazariyesinin bir neticesi şeklinde krokisini çizmekden fârig olamayacağım. Daha deflasyon hâdisesi cereyan ederken dahi, tasarrufun yatırıma nazaran fazlalığı sirkülasyon dahilinde muhafaza edilebildiği müddetçe devlet tarafından kuvvetle frenleyici bir tesir icra edilebilir ve böyle bir hal en iyisi, devletin akdettiği istikrazlara dayanarak, işsizlere iş tedarik etmesi şeklinde, vukua getirilebilir. Bundan sonra atılacak adım sirkülasyonun yeniden genişletilmesidir. Eger devlet - muhtelif sebeplerden dolayı sağlam bir inkişaf gibi telâkki edilmediği için - artan millî gelirle beraber çoğaladuran tasarruf yekûnlarını hep, devlet borçlanması yolüne massedip tekrar bir takım işler gördürmekte devam etmek istemezse - mesele, hususî müteşebbislerin yatırım hevesini takviye etmenin mümkün olup olmadığı noktasında toplanır. Bu hususta ilk şart, devletin müteşebbislere ileriki gelişme hakkında itimat telkinine muvaffak olmasıdır. Fakat burada yalnız psikolojik faktör kifayet etmez, gelir sirkülasyonunun para yaratma yardımında genişletilmesi icap eder; ancak, yeni yaratılan vesaiti - meselâ açık piyasa siyaseti vasıtasile - ilkin para piyasasından çekerek büyük bir para seyyaliyeti vücade getirmek maksada elverişli olmaz, zira yatırım hevesi faizin azatılması suretile pek o kadar teşvik ve tahrik edilemez. Para yaratmanın mümkün olduğu kadar sür'atle istihlâk mallarına karşı talebi çoğaltması ve böylece stokları tüketmesi, fiatları arttırması, yeni yeni istihşâl kuvvetlerini çalıştırma matlupsa, bu, en iyisi yine doğrudan doğruya işsizleri çalıştırma (**Arbeitsbeschaffung**) yolüne yapılacaktır; şu kadar ki, bu tetbirin ilk kıvılcım (*Initialzündung*) olarak vasıflandırılmaması gerekir, zira asıl fevkâlade mühim olan keyfiyet, müstahşilleri kredi talebi vasıtasile vukubulmakta devam edecek olan genişlemeye teşvik etmektir, fakat bunun vukubulması için, devletin, işsizleri çalıştırma yolundaki tedbirlerini, millî gelir artırımının, yeniden hemen hemen bütün işçileri çalıştırmaya kadar olacak seviyeye gelmesine kadar müterakki (progressif) bir tarzda devam ettireceği hakkındaki azim ve iradesini izhar etmesi şarttır. Devletin bu husustaki azim ve niyetini izhar edişi, ne kadar geniş ölçüde itimada mazhar olursa, işsiz-

leri çalıştırma hususunda da o kadar az tedbirlere ihtiyaç hasıl olur, çünkü o vakit tek mil müteşebbisler gayri şuurî bir teşanüd içinde kendiliklerinden istihsâllerini tam iştilgal seviyesine kadar genişletmek yolunda yürümüş olurlar. Eski zamanda hocanın değneği ile yaptığı tecrübenin aynım bu suretle devlet işsizleri çalıştırma tedbirleriyle edinmiş olur : hoca sopayı değdireceğini ne derece ehemmiyetle hissettirirse sopasını hakikaten yerinde kullanmağa, yani dövmeğe de o nisbette az ihtiyaç olurdu, fakat gaye ittihaz edilen tam iştilgal halindeki sürekli durum için dahi işsizleri çalıştırma projeleri bir ihtiyat olarak göz önünde tutulmalı, ve bu suretle bilhassa müteşebbislerin, millî gelirin stabl bir halde bulundurulmakta devam edeceği hakkındaki emniyet ve itimatları takviye edilmelidir. Genişleme devresinden sürekli tam iştilgal durumuna geçiş bazı güçlükler arz eder ; fakat devlet, ekonomi daha yükselme esnasında iken kapital elemanları endüstrisi (**Kapitalgüterindustrie**) denilen sanayi şüdeferinin haddinden fazla genişlemesini önler ve had (**critique**) safhada da vakit ve zamanile davranarak millî gelirin daralması tehlikesini önlemiş olursa, o güçlükler mülâyim bir hale getirilmiş olur.

Milletler arası iktisadî münasebetlerin serbest olması halinde böyle bir tam iştilgal siyaseti ancak bütün memleketler tarafından aynı zamanda tatbik olunmak şartile, muvafakiyetli olabilir, fakat hiç bir memleket bunun böyle gerçekten vukua geleceği hayaline kapılmamalıdır, eğer tam iştilgal durumu cemiyet ekonomisinin en yüksek ve belki hatta yegâne gayesi olsaydı, o vakit tek bir memleket kendini prensip itibarile tamamen kapar ve eski istihsâl tarzının muhafazasına muhtazi ham maddelerin ithalini uzun vadeli ve iki taraflı mübadele muahedelerile temin ederdi. Fakat böyle olsa o vakit bunu yapan memleket yalnız, beynelmilel serbest ticaretin getirdiği servetin faydalarını feda etmekle kalmaz, aynı zamanda kendi ekonomisini beynelmilel rekabetin sert rüzgârından koruyunca teknik terakkiler yarışında arkaya düşmek tehlikesine de girerdi. Aynı zamanda, medenî cereyan böyle bir memleketin aleyhine değişeceği için ileride vuku bulabilecek beynelmilel ihtilâtlarda bu hal o memleket için şeamet dolu akibetler getirebilirdi. Bu ve daha diğer sebehlerden dolayı bir memleket, rekabetin dümenlediği bir dünya ticaretine iştiraktan farig olamaz; fakat diğer memleketlerin ekonomi siya-

seti aciz gösterdiği taktirde de, - hiç olmazsa takribi olarak - tam çalışma hedefine varmak için, beynelmilel iktisad müesseselerinin rekabet altındaki gidişini tashih edici bir tesir yapacak teşkilâta ihtiyaç vardır.

Şimdiye kadar, mevcut rekabet ekonomisinin neticelerini, tam rekabet modelinin icab ettirdiği hasıllara yaklaştırmaya muktazi olan ekonomi siyaseti tedbirlerinden bahsettik. Halbuki devrimizde her devlet ve - belki Mises gibi tek bir müellif müstena olmak üzere - sosyal felsefe etüdleri yapan her müellif, tam rekabetin neticelerinden oldukça uzak ve aykırı gayelere iman etmektedir. Biz burada bu gayeleri, kendimiz bunlar hakkında vaziyet almaksızın yalnız zikretmek istiyoruz. Çünkü bu muhakemelerimizin çerçevesi dahilinde bizi alâkadar eden cihet, böyle, esas itibarile tam rekabet modelinin neticelerine nazaran, esas itibarile farklı olan gayelerin tanınmakta olduğunu göstermektedir. İttihaz edilen bu hedeflere göre ekonomi siyasetinin ikinci (nazarî) merhalesine varılmış olur. Bu gayelerden ilki kazanma iktidarından mahrum, yahut elinden az iş gelenlerin makul ve münasip şekilde geçinmelerinin teminidir; fakat sıhhati yerinde ve çalışabilecek halde olanların da, hayatın türlü cilvelerinin getirebileceği iktisadî müşküllere karşı garanti edilmesi istenilmektedir. Hakikî meslek çalışmaları mümkün olduğu kadar korunulacak, hayatın örgensel (uzvî) cemaatler (organische Gemeinschaften) içinde cereyanının bundan böyle de imkân bulmasına bakılacaktır. Aile, devletin hususî himaye ve ihtimâmına mazhar olacaktır. Ziraat, millî kuvvetin kaynağı ve muhafazakâr düşünüş tarzının yurdu (ocacı) olmak itibarile darahmanuş bir halde muhafaza edilecektir. Sanayi ve perakende ticaret sahasında orta ve küçük işletmelerde çalışan müstakil esnaf korunacaktır, çünkü, bu hususda ileri sürülen sebepler meyanında, devlet hayatı için mühim olan mesuliyet duygusunun bu alanlarda, tabi bir vaziyette çalışanlara kıyasen çok daha canlı bir halde yaşamakta olduğu gösterilmektedir.

Röpke'nin hedefleri de - evvelce işaret ettiğimiz gibi - şimdi izah ettiğimiz tarzda, benzer bir düşünceden mülahemdir. Nitekim **Röpke** cemiyetimizin geçirmekte olduğu buhranı geniş ölçüde kitleleşme, kolektifleşme ve merkezleş-

me olarak vasıflandırmakta ve şifa ve selâmet çaresini, bu süreci mümkün olduğu kadar durduran ve tersi istikametine çeviren bir reformdan beklemektedir (51). Röpke bu fikrini şöyle izah etmektedir : (iktisadî humanizmanın bu gayesi, öyle bir cemiyet durumudur ki onda, mümkün olduğu kadar çok sayıda insanlar, mülkiyete, emek ve yaşayış çevresinin muhtariyetine dayanan bir hayat sürsünler, vicdan serbestisi olduğu gibi mümkün olduğu kadar bol ölçüde haricî hürriyet mevcut olsun ve ancak bu sayede gerçekten hür olmamız imkânı vücade gelsin, öyle bir cemiyet durumu istiyoruz ki, onda geniş ve hali acınmaga değer proleter tabakası olmasın, yeni bir endüstri derebeyliğinin (feodalizminin) ve devlet hazinesini haraca kesenlerin değil, bunların yerine köylü, küçük sanat sahibi, küçük esnaf, ticaret ve endüstri alanındaki küçük müteşebbis, serbest meslek erbabı, namuskâr ve muhitine bağlı memur ve asker tipleri gibi hayat ve çalışma tarzları sayesinde kendi kemalile imtizac eden ve etrafındaki âlemin hâdiselerini sükûnla seyreden insanlar görülsün. Artık bundan sonra büyük şehirlerde, muazzam işletmelerde, kışla gibi büyük apartımanlarda, konzernlerde ve monopollerde toplanan ve böylece kitleleşme tehlikesini taşıyan insan kalabalıkları hasıl olmasın) (52).

Röpke'nin cemiyeti tenkid ediş tarzının ve tespit ettiği gayelerin, Röpke'nin hiç şüphesiz muhalif tarafa mensub adanmış mütefekkirlerin de bulunduğu tesbiti, alâkayı çekmeğe şayandır. Nitekim Sombart'ın «Deutscher Sozialismus» adındaki kitabından çıkardığımız ve Röpke'nin cemiyeti tenkid ediş tarzına - hiç zorluk çekmeden - uygun düşen, şu cümleleri okuyalım: «Biraz evvel teşrih ettiğimiz dağılma sürecinin ilk neticesi, menşede oturgan (bir yerde mütemekkin) olan halk tabakalarının, sonraları çöldeki kumlar gibi konjonktür rüzgârı sevkile, kâh şuraya kâh buraya sürüklenen ve nihayet - kum dağları gibi - birkaç yerde yığılan gezgin ferdlerden mürekkep kitle heyetine istihâlesidir, işte büyük şehirler ve endüstri bölgeleri böyle kum dağlarından başka birşey değil-

51) Röpke, Das Problem der Dezentralisation in der Volkswirtschaft in : Schweizerische Bauzeitung, 19. Sept. 1942, S. 184.

52) Röpke, Das Problem der Dezentralisation in der Volkswirtschaft a. a. O. S. 134.

'dir» biraz daha sonra şu cümleleri okuyoruz : «Alman sosyaliziminden proleter kültürü düşüncesi kadar uzak hiç birşey olamaz. Biz refah derecelerinin kademe kademe olmasını arzu ediyor ve sayısı mahdud kimselerin ihtinamı ve kültürlü refah sahibi oluşundaki hikmeti de anlıyoruz, şatafatlı bir görünüş arz eden refaha memnuniyetle tahammül ederiz : mukavvadan bir kutu veya bir bal petegi içindeki höcreden fazla bir varlık gösteren, ihtimam mevzuu bir bahçe içinde bulunan hususî ikânetgâh.....». Daha sonra da şöyle diyor: «Ziraatin gittikçe daha ziyade sanayileşmekte olması, medeniyet, millet, ahlâk ve estetik bakımından hayli endişe verici bir tezahürdür (hâdisedir)». Nihayet deniliyorki «iktisadî faaliyette bulunan insan, yalnız köylü veya küçük sanat işletmesinde, kendi kendini tam bir halde inkişaf ettirmek imkânını elde edebilir...»

Bu gibi ekonomi siyaseti gayelerinin gerçekleştirilmesi için muteaddit ve kısmen oldukça derin surette cemiyet hayatına nüfuz edici müdahalelere lüzum vardır ki biz burada bunlarla ayrı ayrı meşgul olmak istemiyoruz, fakat müdahalelerin cemiyet hayatındaki diğer gayeleri hürriyeti, müstahsiliyeti sekteye ugratıp ugratmayacağı, hatta belki rekabetin dümenlediği piyasa ekonomisinin kendisini, tehlikeye sokup sokmayacağı suali hatıra varid olur:

Bu ve buna benzer suallerin cevaplarını **Röpke, Gesellschaftskritik der Gegenwart** eserindeki şu iki çifte mefhumla: « intibak müdahalesi » ve «muhafaza müdahalesi», « uygun veya uygunsuz ekonomi siyaseti» mefhumlarıyla önemli bir şekilde ilerletmiş bulunmaktadır. Müellif **Mises**'in istihşâl vasıtaları üzerinde hususî mülkiyete istinad eden cemiyet nizamında piyasadaki fiat teşekkülüne müdahalelerin, bu karışmalara şevk eden düşüncenin vücade getirmek istediği neticenin tam aksini ortaya çıkaracağı» (54) kanaatinde bulunmasına ve bu itibarla «müdahaleci kanunlar gerçekten tatbik olunursa, onların en kısa zamanda manasızlığı meydana çıkar, çarklar işlemekten kalır, çünkü devletin kuvvetli kolu ontaya lüzumundan fazla yaklaşmış olur» (55) hüküm ve neticesine varmasına mukabil, **Röpke**'nin yukarıda adlarını söylediğimiz çifte mefhum-

53) **Sombart**, Deutscher Sozialismus, 1934, 16. 269 f. 293, 296.

54) **Mises**, Kritik des Interventionismus. Untersuchungen zur Wirtschaftspolitik und Wirtschaftslehre der Gegenwart, 1929. S. 135.

55) **Mises**, . . . O. S. 16

ları, müdahale meselesinin farklılaştırıcı bir şekilde araştırılmasına yardım etmektedir, şu kadar ki **Röpke** maalesef bu iki çift mefhumları teker teker bahis mevzuu etmiş ve müşterek sistemli bir çerçeve dahilinde meseleyi mütalea etmemiştir. Her iki çift mefhum hakkında da pekalâ müşterek bir *principium divisionis* olarak, ekonomi üzerine tesir icra ediş sözü variddir. Şu kadar ki ilk çift mefhumu teşkil eden «intibak ve muhafaza müdahaleleri» derken piyasa ekonomisindeki temayüller ve inkişaf lar üzerine tesir icrasından farklar ve «uygun ve uygunsuz ekonomi siyaseti» şeklindeki karşılaştırmada rekabetin dümenlediği piyasa ekonomisinin kendisi üzerine tesir icrasındaki farklar göz önünde tutulmuştur. Buna göre de gerek muhafaza müdahalesinin ve gerek intibak müdahalesinin uygun veya uygunsuz şekillerde olabileceği neticesi elde edilir. (Uygunsuz intibak müdahalesi denilebilecek olan dördüncü halin filen büyük bir ehemmiyeti olamayacağı tabiidir).

Muhafaza ve intibak müdahalesi tezadını **Röpke**' mu kendisi keşfetmiş değildir, o zaten bunun tarihçesi hakkında da malûmat vermektedir (56). **Röpke** bu meseleyi bahis mevzuu ederken, iktisadî hayatta istihsal gruplarının yerlerini değiştirmeyi icab ettiren bazı değişmelerin «alâkadâr istihsâlcilerin aleyhine zararları ve sertlikleri tezammun edebildiği kadar âmmenin de menfaati icabından olduğu (57) dilemmasını hareket noktası olarak almaktadır. Bu vaziyette önce iki yol kendisini gösterir: bunlar, tehlikede olan iktisat şekillerini muhafaza etmek isteyen muhafaza müdahalesi ve sürtünme (friction) ve intibak güçlüklerini lâkayd bir halde hesaba kağan *laissez faire* yollarıdır. **Röpke** her iki imkânı da reddediyor ve burada da «üçüncü yolun» takib edilmesini yani, intibak müdahalesini isabetli görüyor. **Röpke** bu tarzdaki müdahalenin yeni müvazeneti - ezcümle müsbet (*constructif*) tadilatı ihtiva eden plânlarla, kredilerle ve bir meslekten öbür mesleğe geçiş için lâzım olan bilgileri öğrenmekle ve reklâmlarla - açbuklaştıracağı fikrinde dir. «Intibak müdahalesile *laissez - faire* prensibinin gayeleri müşterektir» şu kadar ki, **Röpke**, cemiyet için lâzım olan bilgileri öğrenmekle ve reklâmlarla - çabuklaştır-

56) **Röpke**, *Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart*, S. 30 f.

57) **Röpke**, a. a. O. S. 295.

kitleleşme, kollektifleşme ve merkezleşme sürecini «mümkün olduğu kadar durduran ve ters istikamete çeviren» bir aslabattan beklemektedir, fakat bu kitleleşme sürecini ve insanlar arasındaki münasebetlerin mekanizma halinde işlemekte devam edişini aşıl, serbest rekabetin bizzat kendisinin temin ettiği düşünülürse, koruyucu bir müdahale olmaksızın hiçbir şeyin yapılamıyacağı anlaşılır. Bu suretle Röpke'nin cemiyet siyaseti bakımından seçtiği gayelerin koruyucu (muhafaza edici) müdahaleyi bir lüzum ve zaruret haline getirdiği görülür.

Lâkin şimdi göstermiş olduğumuz bu tezat yalnız bu meselede kendisini göstermiş olmakla kalmadığı gibi muhafaza şeklindeki müdahalenin başka bir bakımdan muhakeme edilmesile de izale edilemez, bahis mevzuumuz olan bu tezat daha derin bir kaynaktan yani muellifin bir taraftan cemiyet muhafazakâr ve romantik bakımdan telâkki ediş tarzile, öbür taraftan rekabete karşı belirgin inancı arasındaki tezaddan gelmektedir. Buna benzer bir tezadı Adam Smith'de de görüyoruz : **Smith**'in, iş bölümünün psikolojik neticelerini fevkalâde karanlık gördüğü, çok defa gözden kaçırılmıştır. **Smith** diyor ki: «iş bölümü ne kadar ilerlerse, çalışma pek basit birkaç işleme vazifesine, ve hatta çoğu defa bir veya iki hareket icrasına münhasır kalır; imdi ekser insanların düşünce kabiliyeti mutad çalışmalarının tesiri altında şekillenir ve ona göre bir kalıba girer. Bütün hayatını bir iki basit hareketin icrası suretile geçiren bir kimse... sonunda, bir insan hüriyeti için ne kadar mümkünse o kadar cahil ve ahmak olur. Kölenen zekâsı öyle bir insanı yalnız ma'kul bir konuşmaya karışmaktan âciz bir hale getirmekle kalmaz, onda hür, asîl veya nazik duyguların uyanmasına da mâni olur ve hususî hayatının her günlük vazifelerini isabetle muhakeme etmesine bile müsaade etmez (58)». Öbür taraftan yine **Smith**'in eserinin birinci bahsini açan şu meşhur sözleri ne kadar başka bir eda taşımaktadır: «Emeğin müsmir kuvvetlerinin en ileri giden mükemmelliği ve işin her yerde sevk ve idaresi ve işin her yerde sevk ve idaresi ve ifası hususunda artan beceriklilik, kolaylık ve ince görüşlülük, bütün bunların hepsi iş bölümü sayesinde yani

5) **Smith**, Eine Untersuchung über Natur und Ursachen des Volksstandes, ed. Waentig, Bd. III, 1923 S. 122 f.

paranın bir tesir ve neticesi olarak meydana gelmektedir»; fakat **Röpke** tezadı izale maksadile, nasıl «evin arkasında nebatat bahçesine harikalar yarattırıyorsa» (59), **Smith** de devlete «geçmiş halk tabakalarının tamamen (!) bozulmasına ve yabancılaşmasına mâni olmak» gibi bir eğitim vazifesini tevdi etmektedir, gerek **Smith** ve gerek **Röpke**'nin teklif ettikleri çareler, açılan tezat yarasını tedaviye muktedir olamayacak olan ufak yakılar intibamı vermektedir.

Şimdi uygun ve uygunsuz ekonomi siyaseti mefhumlarını ele alalım. **Röpke** daha 1936 senesinde bu terimleri ihdas etmiş, ezcümle böyle bir ayırd edişin ehemmiyeti üzerine dikkat nazarını çekmiştir, bununla beraber bu şekilde karşılaştırmalarını daha evvel de keşf edildiği anlaşılmaktadır, netekim **M. St. Braun** «fiat tespitleri serbest piyasa ekonomisine en az uygun devlet ekonomi siyaseti vasıtalarından birini teşkil etmekte, halbuki fiatları ağırlaştırma veya hafifletirmeler fiat meydana gelmesi sürecinin şekline temâş etmezler ve sâdede, fiat teşekkülü hâdisesine yeni veriler (mu'talar) idhai ettikleri cihetle, (mahiyetleri itibarile, serbest piyasa ekonomisine uymuş olurlar» diyerek bu hususa işaret etmektedir (60). Her halde **Röpke**'den müstakil olarak **Küng**, sisteme yabancı müdahale ve sisteme uygun müdahale diye serbest ekonomi mekanizmasında bir ayırış yapmaktadır (61). Benzer tarzda meseleyi vaz'ettigini gördüğümüz **Böhm** bu prensip sorusunu şöyle irad etmektedir: «devletin sevk ve idare tedbirleri nasıl olmalı ki muvaffak olduğu takdirde rekabet üzerine kurulmuş bir ekonomi, siyasî gayelere hizmet edebilsin?». Cevap: «fiat sistemini dümen kullanma hizmetinden alıkoyan sevk ve idare sistemleri, bu yüzden, ekonomi bünyesinde oynaklık vücade getirmek hususunda rekabetten istifade imkânını da elden kaçırmış olurlar. Binaenaleyh devlet rekabet ekonomisinde dümen kullanmak isterse bunu fiatlar tarikile yapmak zaruretindedir» (62); şu kadar ki **Böhm** öbürlerinden, yani **Röpke**, **Braun** ve **Küng**

59) **Röpke**, Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart. S. 209.

6) **Braun**, Theorie der staatlichen Wirtschaftspolitik, 1929, S. 148.

61) **Küng**, Der Interventionismus. Volkswirtschaftliche Theorie der staatlichen Wirtschaftspolitik, 1941, S. 233.

62) **Böhm**, Der Wettbewerb als Instrument staatlicher Wirtschaftspolitik, in: Der Wettbewerb als Mittel... S. 55 f.

den ayrılarak fiatların otorite tarafından tespitinin rekabet ekonomisiyle pekâlâ te'lifi mümkün olacağını kabul etmektedir. **Röpke'** nin kendisi bahis mevzuu olan çift mefhumu şöyle tarif etmektedir, «uygun müdahaleler, fiat mekanizması ve piyasanın bu mekanizmaya kendi kendine dümen kullanışını kaldırmayan ve o mekanizmaya yeni verilir şeklinde katışan (einordnen) ve onun tarafından hazm ve temsil edilen müdahalelerdir, uygunsuz müdahaleler fiat mekanizmasını kötürüm eden ve bundan dolayı yerine plânlı ekonomi (kollektivist) mekanizmasının ikamesi mümkün olan müdahalelerdir (63). Fakat bu tefrikin nasıl düşünüldüğünü verilen tariften ziyade **Röpke'** nin (oldukça gelişmiş güzel tarzda) getirdiği misallerden anlarıyoruz: şekle uygun (konform) tedbirler: para standardı kıymetinin azaltılması, himaye gümrükleri, mağazaların muayyen saatlerde kapatılması ve pazar istirahati hakkındaki hükümler, rekabetin hukuk ve müessese (institution) bakımından daimi şekilde çerçevelenmesi (64), mülkiyet şartlarının değiştirilmesi (Umschichtung) maksadile vergiye tabi oluş tarzı, münferid işletmelerin veya bütün bir istihşâl şubesinin devletini kendi idaresi (rejisi) altına alınması (65), devletin para dolaşımını (circulation) düzeltmesi. **Röpke** şekle uygun olmayan (nichtkonform) tedbirler diye şunları zikretmektedir: Döviz rejimi (kambiyo idaresi), narh ekonomisi, kontenjan ve kliring siyaseti, yatırım (investition) yasası, kiralarn en yüksek hadlerinin tespiti. **Röpke'** ye göre uygunsuz müdahalelerde daima topyekân plânlı ekonomiye doğru götürmek temayülleri saklıdır, bunlar ister istemez tam kollektivismde nihayetlenen bir müdahale helezonunun (spiralinin) vücude gelmesine sebep olurlar.

Dere ettiğimiz bu misaller, **Röpke'** nin tespit ettiği mefhumların büsbütün başka şeyleri aynı şapka altına getirmek istediğini göstermektedir, binaenaleyh bence bu ikiye ayrışları daha ziyade develope etmek zarureti vardır. Bu maksadla ekonomi siyasetine ait muhtelif tedbirlerin ne şekillerde rekabeti ve rekabetin tevliid ettiği neticeleri tesir altında

63) **Röpke**, Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart, S. 253.

64) **Röpke**, a. a. O. S. 294.

65) **Röpke**, a. a. O. S. 300.

bulundurabileceğini soracak ve bu hususta şu imkânların vücutte geleceğini göreceğiz (66).

1 — **Rekabetin hiç bir suretle müteesir olmuyışı.** Misaller: mağazaların muayyen saatlerde kapatılması, ücret tediyesi zamanlarının düzenlenmesi, kendi evlerinde çalışacak olanlara işlerin nasıl verileceğinin tanzimi. Bu gibi tedbirler yüzünden şahs veriş mukavelelerinin muhteviyatı bir değişikliğe, maruz olamaz.

2 — **Rekabetin vücutte getirilmesi.** Genel emniyetin sağlanması, ticaret ve rekabet hukukunun vücutte getirilmesi, ölçü ve ayarların tespiti, para işlerinin düzenlenmesi; işte bütün bunlar **Röpke** nin rekabetin hukuk ve müessese bakımından (daimi şekilde çerçevesi dediği) tedbirlerdir.

3 — **Rekabetin ıslahı (Verbesserung).** Misaller: devlet tarafından borsanın tesisi ve murakabesi, iş bürolarının tesisi, piyasa raporlarının neşri, gıda maddelerine dair kanunlarla, müşterilerin bilgisizlik yüzünden aldanmalarının önlenmesi.

4 — **Rekabetin sevk ve idaresi (dümenlenmesi).** Misaller: gümrükler, istihsâl üzerine konulan vergiler, istihsâlcilere yapılan nakdî (malî) yardımlar, ihracatçılara verilen primler, yerli ve yabancı para standartları arasındaki oranların değiştirilmesi. Bütün bu hallerde devlet her ne kadar rekabetin neticelerini tesiri altında bulundurmakta ise de bunu fiyatların teşekkülü tarzını ve hele daha mühimmi - mübadele miktarlarının tespitini, yine tamamen piyasa mekanizmasına bırakmak suretile, yapmaktadır. Aynı sözü aşağıya sıraladığımız tedbirler hakkında da söyleyebiliriz.

5 — **Devletin (veya mahallî idarenin) rekabete işiraki.** Buna devlet veya mahallî idare (komün) inhisarcı olarak ortaya çıkarlar. Misaller: posta idaresi, komünlerin işlettikleri gaz ve su müesseseleri, devletin sureti mahsusada imal edilen esliha imbayaaları gibi ve yahut ister devlet ister mahallî idare olsun, diğer satıcılar meyamında birer satıcı veya sair alıcılar arasında tıpkı onlar gibi birer alıcı şifatile hareket ederler. Misaller: hususî ekonomi erbabı tarafından işlettilenleri yanında âmme idaresinin elinde bulunmakta olan elektrik santralleri, devlet veya komünün müteahhitlere inşaat ihale ve sipariş edişleri gibi.

6 — **Rekabetin tahdidi.** Misaller : narhlar, asgarî fiatlar, genel olarak fiatların ileri geri gitmekden alıkonulması (**Preis-stop**), istihsâlin kontenjanlara tâbî tutulması, istihlâkin müsavî tarzda dağıtılması (karneye tâbî tutulması), sekiz saatlik çalışma gününün tespiti. Bu tedbirlerle piyasanın muvazeneti, kendi kendiliğinden tekarrur etmez, (piyasa kendi kendine denklenmez.) İster fiat ister mübadele edilecek miktar olsun, elemanlardan biri sabit ve muayyendir, hatta, istihlâki sevk ve idare edici karne usulu (67) gösterdiği gibi, gerek fiat gerek mübadele miktarı tespit edildiği halde bile, yine hiç olmazsa, kendisile mübadele edilecek tarafın seçilmesi serbest bırakıldığı için, yararlı bir rekabet bakiyesi muhafaza edilmiş olmakta ve böylece rekabet hafzedilmemiş ve mekadar olsa yalnız tahdit edilmiş bulunmaktadır.

7. — **Rekabetin bertaraf edilmesi.** Misaller : Devletin kendi idaresindeki silâh fabrikalarındaki imalâtı, bunların fiatlarının, istihsâl miktarlarının, nerelerde ve kimlere satılacağını devlet tarafından tespiti. Birinci halde hâdise tamamen devletin kendi salâhiyet alanında cereyan etmektedir; ikinci halde faaliyet her ne kadar şeklen hususî ekonomi alanında cereyan etmekte ise de fiilen istihsâlcilerden her türlü karar serbestisi alınmıştır.

8 — **Rekabetin sonradan tashihi.** Misaller : fakirlere bakmak gayesile vergi toplamak (vergilere müstenid olarak fakirlere yardım). Devlet sosyal sigortası, devlet tarafından organize edilen bir taviz (karşılga) kaşası yardımı ile aile efradı kafalılık olanlara verilecek ücretler, devletin dağıtma, (distribution) siyaseti, bilhassa gelir şartlarının değiştirilmesi (**Umschichtung**) maksadile vergiye tâbî kılma farzı. Bütün bu misallerde görüldüğü üzere, rekabet önceden kendi haline bırakılmakta ve bu suretle onun tam tesirini icra etmesi beklenmekte ve ancak sonraları, rekabet dolayısıyla ferdlerin elde etmiş bulunduğu gelirler kısmen başka kanallara sevk edilmektedir.

Şimdi bu tefrike müstenid olarak devletin ekonomîye teallük eden tedbirlerinin piyasa ekonomisinin rekabete göre yönelmesini tehlikeye koyup koymadığı ve koyarsa bunun ne dereceye kadar mümkün olabileceği meselesini tetkik edelim :

Hiç şüphe yok ki «rekabetin hiçbir te'sir altında bulunmayışı», «rekabetin yaratılması» «rekabetin islahı» adları altında bahis mevzuu ettiğimiz ilk üç kategori böyle bir tahdidi tazammun etmemektedir, fakat «devletin rekabete iştiraki dahi böyle bir te'siri devletin iktisadî faaliyetinin çok geniş olması halinde yani hususî ekonomi motiflerinin değil, devlete ait mülâhazaların galebe etmesi halinde ika'edebilir». «Rekabetin bertaraf edilmesi» şikâi hakkında da buna benzer bir hal ve vaz'iyet ortaya gelebilir: rekabetin mevcudiyeti bakımından, bir devlet ceza evinin kendine mahsus bir ziraat işletmesi yardımıyla kendi kendisini beslemesi veyahut devletin harbe hazırlık devresinde fabrikaların hava tehlikelerine karşı korunmalarını, müayyen bir fabrikaya uçaksavar topları imalini sipariş ederek bu topların fiyatını tesbit etmesi, topları yapana teslim mükellefiyetini, korunması matlup endüstri işletmelerine tessellüm mükellefiyetini vaz'etmek suretile teşkilâtlandırması hep bir ve lehemmiyetten âridir. Mamafih rekabeti bertaraf eden bu tedbirler dahi, rekabet sistemi tarafından hazım olunabilmelerini şmânsız bir duruma getirecek derecede genişlemiş olabilirler, acaba «rekabetin sonradan tashihi» ne ma'tûf tedbirler nasıl olur ?

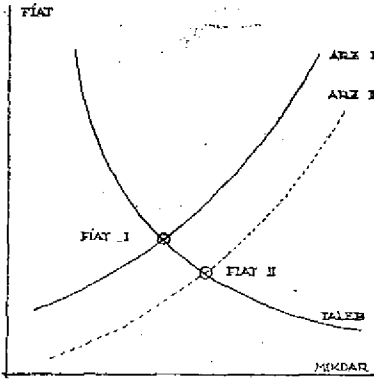
Bu nevi tedbirler ilk bakışta rekabet mekanizmasına karşı tesirden ârî gibi görünmektedirler, çünkü bu tedbirler, rekabet mekanizması sayesinde, ekonomi çevresine mensup her ferde gelirin temin edilmesinden sonra hüküm ve tesirlerini icra etmeğe başlamaktadırlar. Şu kadar ki meselâ gelirler arasındaki müsavatsızlı gidermek gayesile konulan vergiler kazanç gayretini körletecek bir dereceye varsalar, o takdirde işlere para tahsisine hevesi azaltmağa, bu yüzden işsiz sayısının geniş ölçüde artmasına sebep olmuş olurlar ki, bu yüzden de büyük mikyasa ve derin tesirleri mucib olacak bir takım çalıştırma siyaseti ve sosyal politika tedbirlerine başvurmağa mecburiyet hasıl olur.

Bu sekiz muhtelif şekilden 4 nümara altında gösterdiğimiz rekabetin sevk ve idaresi (dümenlenmesi) hakkında verilecek hüküm ile No 6 altında işaret ettiğimiz rekabetin tahdidi şekilleri arasındaki fark bilhassa alâkamızı çekmektedir. Rekabeti dümenliyen tedbirlerin piyasa ekonomisine veriler (mu'talar) sıfatıyla karışıp temessül edeceğini ayrıca ispata hacet yoktur. Bu donneler Röpke'nin isabetle söyle-

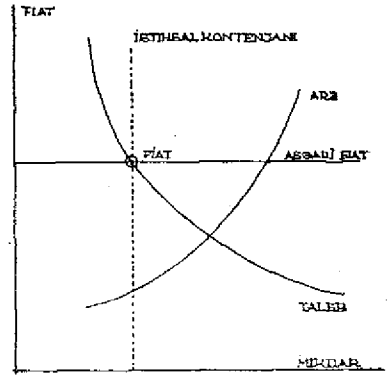
diği gibi, istihsâl (malîyet) masraflarını arttıran bir muamele işkâli veyahut bu masrafları azaltan bir muamele kolaylığı olarak tesir ederler. Şimdi mesele bu sözün rekabeti tahdid eden yani fiyat ve mübadele miktarını tespit eden veya sınırlandıran tedbirler hakkında da varid olup olmadığıdır. Şüphesiz müstehlik, yüksek bir halde tespit edilmiş olan fiatlara doğrudan doğruya intibak edebileceği kadar, müstahsil için de bu mümkün olabilecektir.

Fiatın yükseltilmesi, müstehlik zaviyesinden istihsâlin güçleştirilmesi ile, müstahsil zaviyesinden de, talebin artması ile aynı manayı tazammun eder, bununla beraber böyle rekabeti tahdid eden bir tedbirin özümlemesi (assimilation) kabil değildir; çünkü müstehlikler ile müstahsiller birbirinin aksi manada intibak ederler: yükselen fiata tekabül eden talep daha küçük, yine bu fiata mukabil olan arz daha büyük olmuştur; bundan dolayı fiilî (effectif) arzla fiilî talep arasında bir aralık (yarık) hasıl olmuş demektir.

Bu suretle devletin ekonomi siyaseti, kendisini üçüncü bir yola sevk etmiş olur, devlet için «geri gitmenin», yani piyasadaki müvazeneti asgarî fiyat mecburiyetini kaldırmak suretile tekrar te'sis etmeğinin bahis mevzuu olamayacağını farz edelim. O takdirde devletin yapacağı şeylerden biri her şeyi olduğu gibi kendi cereyanına bırakmaktır, fakat o vakit kara borsa faaliyetini artırır; fiyatları gizliden gizliye tanzimde o derece ileri gidilir ki bunun sonunda tesbit edilmiş bulunan fiyat tamamen hükümsüz kalır; veyahut devlet sözünü geçirmek ister, o vakit devletin mübadele edilecek miktarları tanzim etmek suretile arz ve talebi sun'î olarak müsavileştirmesi lüzümü gerektir. Bu hal ya bir tesellüm mükellefiyetini ortaya koymak suretile veyahut daha sadesi istihsâli kontenjana tâb'î tutmak suretile mümkün olur. Eger fiyatlar azamî fiatlarda aşağı olarak tesbit olunursa, o takdirde devletin ya istihsâl mükellefiyetini ilân etmesi ve yahut sürümü tahdid etmesi (rationnement) lâzım gelir. Rekabeti sevk ve idare ile rekabeti tahdid arasındaki fark aşağıda grafik tarzında gösterilmiştir:

MÜSTAHSİLE YAPILAN NAKDİ YARDIMA GÖRE

ASGARİ FIATA GÖRE

Diyelim ki, her hangi bir sebebdan dolayı devlet, bir istih-sâl şubesindeki iktisadî durumu ıslah etmek istiyor, bu hal müstahsilere nakdî yardımlar icrası suretile vukua gelebilir, bunun husule getireceği neticeleri soldaki sekilde görmekteyiz.. Müstahsile verilen nakdî yardım teknil arz eğrisinin (münhanisinin) alçalmasını mucib olmuştur, (şekilde noktalı egri). Piyasada daha aşağı fiatlar ve daha büyük hacimde muâmeleden mürekkep yeni bir muvazenet tekarrür etmiştir.

Fakat buna mukabil, Devlet asgarî fiat vaz'ı suretile müdahale ederse, sağdaki şeklin gösterdiği gibi husule gelecek tesirler büsbütün başkadır arz ve talep yekdigerine karşı ayrılık gösterir; devletin istih-sâlî kontenjana tâbî tutması suretile fiilî (effectif) arz ile fiilî talebi yeniden müsavileştirmesine lüzum hasıl olur; neticede piyasa fiatından daha yüksek bir fiat ve daha az sürüm miktarı olur, fakat istih-sâlciler maliyet masraflarını daha fazla aşan bir hasıla elde ederler. Lâkin, bir çoklarının yaptığı gibi, istih-sâlcilere yapılan nakdî yardımların cemiyet ekonomisi bakımından faydalı olduğuna, zîrâ istih-sâlî arttırmaya heves ettirdiklerini, halbuki asgarî fiatların sonunda istih-sâlî kısıkları için mahzûrlu olduğu hüküm ve neticesini çıkarmamalıdır. Bu gibi neticeler, kısmî bir tetkike istinad ederek doğrudan doğruya bütün cemiyet ekonomisine şamil tesirleri istidlâl eden düşünüş tarzının vardığı tipik bir hata mahsulüdür. Halbuki hakikatı halde her iki çeşit tedbir

ihtiyaç tatminini azaltıcı mahiyettedir, birisi bir metanı imali için serbest rekabet halinde vuku bulabileceğinden daha fazla istihsâl kuvvetlerini işgal ettiği için, diğeri bu metañı imali hususunda daha az istihsâl kuvvetlerini kullanmak (ve bu suretle daha çok istenilen mallar için bu kuvvetleri serbest bırakmak suretile) aynı tesiri vücutte getirmektedirler.

Fakat burada konumuzu teşkil eden problem her şeyden önce, fiat teshitinin yalnız (isölé, mücerred) tedbir sıfatıyla kâfi gelemeyeceği, bunun ikinci bir tedbiri : mübadele miktarlarını ayarlamayı davet ve istilzâm ettigidir, fakat aynı zamanda görmüş ve anlamış oluyoruz ki bu ikinci tedbir piyasada müvazeneñi yeniden kurmakta, ve bu itibarla diğeri müdahalelere vesile bırakmamaktadır. Böylece Schiller' in şu sözü: «serriñ meymenetsizliğı, hep yeniden şer doğurmasındadır».

Das eben ist der Fluch der bösen Tat

Dass sie fortzeugend immer Böses muss gebären

— Mises'in sözlerine ve keza Röpké'nin imalarına rağmen — rekabeti tahdîd eden müdahaleler hakkında vârid değildir: nitekim daha ikinci bir müdahale, rekabeti tahdîd edici başkaca müdahalelere başvurılmakdan varestedir. Bundan çıkaracağımız hüküm ve netice, münferid ve kısmî (partiel) tarzdaki bir tedbirin, rekabet ekonomisi sistemini hiç de hemen tehlikeye koymadığıdır. Fakat böyle bir tehlike, büyük ölçüde para yaratmanın önünü almak gayesile yapılan umumî şekildeki fiat hareketini durdurma (Preisstop) halinde olduğu gibi, genel tedbirler neticesinde zahir edebilir. Harb ekonomisi tedbirlerinin dinamiğı bu gerçeğı yeter derecede canlandırabilir.

Fakat bizim burada şimdiye kadarki izahatımızla uygunsuz müdahale (nichtkonform) tedbirlerini tasvir edişimiz daha ziyade taslak mahiyetindedir ve fiat teşekkülü ve fiat tepsiindeki reel şartları pek az hesaba katmaktadır. İşte bundan dolayı daha aşağıda, müdahale teorisini, realiteye yaklaştırmakta devam etmek zaruretindeyiz.

«Rekabeti dümenleyici» ve «rekabeti tahdid edici» isimleri altındaki tedbirleri karşılaştırmamız, kısmî (partiel) bir müvazenet göz önünde tutularak yapılmıştır, fakat bununla iktifa etmekteğimiz doğru değildir. Umumî bir müvazenet müdahalelerine karşıtımız vakit (67 a) gerek «rekabeti dümenleyici» ve

asma geçtiğimiz vakit (67 a), gerek «rekabeti dümenleyici» ve

gerek «rekabeti tahdid edici» tedbirlerin doğrudan doğruya istihdaf ettikleri, mübadele münasebetlerinde husule gelen kaymaların (değişikliklerin) ister istemez başkaca değişiklerle müterafık olduğunu görürüz. Bu hal bilhassa birbirine bağı istih-sâl ile birbirine bağı istihlâk hallerinde vakıdır.

Fakat genel bakımdan da şunu ileri sürmek mümkündür: devlet müdahalesi neticesinde bir mamulün imalinde imsule gelen azalma bir taraftan başka mamuller için istihsal kuvvetlerini, diğer taraftan başka mamulleri satın alabilecek olan gelir kısımlarını serbest kılar. Lâkin buna bakarak «rekabeti dümenleyici» ve «rekabeti tahdid edici» mahiyetteki tedbirlerin zaruri bir halde, daha bilmem başka kaç piyasada bir takım munzam müdahaleleri davet edeceğini istidlâl eylemek yerinde olmaz, zira bir tek tedbirin vukua getirdiği tesir, müteaddit pazarlara o suretle dağılır ki, bahis mevzuu olan tesir hemen hemen *infinitesimal* (küçülmesi sona ermiyici) derecede azalır, ve bu itibarla tashihine lüzum kalmaz. Fakat sayısı mahdud bir kaç pazarda dahi, kuvvetli bir tesir müşahede olursa, müdahaleler devletin ekonomi siyaseti hedeflerine aynı olan gayeler için icra edildikleri müddetçe, daima diğer müdahalelere sebebiyet vermeyecektir.

Binaenaleyh kısmî mahiyetteki « rekabeti tahdid edici » tedbirin sadece bir böyle ikinci müdahaleyi istilzam edeceği ve başkaca bir takım müdahaleler silsilesini davet etmeyeceği hakkındaki tezimiz, her halde müteaddit haller için câri olabilecek, ve bilhassa daha aşağıda bahis mevzuu ettiğimiz tarzda realiteye yaklaştırmalar bu meselede de nazarı itibara alındığı takdirde müdafaa edilebilecektir.

Ve o vakit her şeyden önce şunu müşahede ediyoruz ki, muhtelif hallerde fiatın tespiti, tam rekabet halinde teşekkül etmesi lâzım gelen fiata yaklaşmaktan başka hiçbir şey'i tazammun etmemektedir. Bu gibi haller, kartel fiatlarının mecburi olarak tenzilinde, muhtelif sebeplerden ileri gelen yıkıcı (destructif) rekabet durumunda asgari fiatların tespitinde vukua gelebilir (68). Fakat Devletin, ekim sahaları için ödene-

67 B.) Vgl. **Jöhr**, Theoretische Grundlagen der Wirtschaftspolitik. Bd. I. S. 133.

68) Vgl. **Jöhr**, Theoretische Grundlagen der Wirtschaftspolitik, Bd. I. S. 199 ff. 223 u. 227 ff.

cek fiatlarını, bunlardan elde edilecek verimin kıymetini aşamayacakları hakkında bir emir vermesi halinde de tam rekabet fiatına yaklaşmak bahis mevzuu olabilir. Nihayet, nüfuz ve kuvvetin tesirlerini tashihe hizmet eden tedbirler delayım suretle muhakeme edilebilir.

Fakat böyle bir tashihi piyasada bir müvazenetsizliğe götürmeksizin, tam rekabetinkilerden inhiraf eden fiatları da tesbit edebilir. Mukaveleyi akd eden taraflar yerine devlet otoritesinin kudreti kaim olur, bu gibi devlet müdahaleleri hakkında kendi kendimize bir hesap verebilmek için kudretin ne tarzda kendisini göstereceğini bilmekliğimiz lâzımgelir. Kudretin tesir sahası, iktisatçıların umumiyetle zan ve kabul ettiklerinden çok daha geniştir (69). Bir kere mübadele kanunları muhtelif hallerde serbest bir si'a bırakmaktadır: bu hususta intermarginal payları (farkları), mücerred (isolé) mübadeleyi, bilhassa iki taraflı (bilateral) monopolu, homo oeconomicus olmayan oligopolist' leri hatırlatmak isterim. Ve bu durumların hepsinde gerek müstahsillerin ve gerek bilhassa müstahsillerin kıymet takdir edişleri son derecede müphem (vague) olduğu cihetle, yeniden kudretin fealiyetine meydan veren imkânlar hasıl olmuş olur.

Bundan maada, bizzat arz ve talep eğrilerinin (mühanilerinin) vücutte gelişini tesir altında bulundurmamak imkânı da vardır. Talep münhanisinin şekil değiştirmesi ezcümle reklamların gayesini teşkil ettiği malûmdur. Devletin buna benzer ruhî (psikolojik) vasıtalar kullanabilmesi ve bu sayede, tespit ettiği bir fiyatı, mübadele miktarlarını ayarlamaya hacet kalmaksızın, sonradan müvazenet fiatı haline getirebilmesi pek mümkündür.

İktisadî hayatın bazı sahalarında reaksiyon tarzının son derece atıl olması yüzünden, derhal aksi manada bir intibakın vücutte gelmesinden korkulamayacağı için o gibi durumlarda da rekabeti tahdid edici münferid tedbirlerin tatbıkı imkânları açılmaktadır. Meselâ Devlet halkın sıhî vâziyetinde bir kalkınma vücutte getirmek gayesile dış doktorlarının tarifelerini ucuzlatsa, her halde mevcut dış doktorlarının sayısı hissolunur derecede azalmaya kadar bir kaç sene geçecektir; çünkü tahsil görmüş ve yetişmiş dış doktorlarının başka bir mes-

iege geçmelerinden endişe edilemeyeceği gibi, yetişenlerin de azalması, tesirini icra edinceye kadar hayli zaman mürur edecektir. Nitekim piyasa fiyatlarından aykırı bir faiz haddinin tesbiti dolayısıyla tasarruf faaliyetinin derhal bundan müteessir olması da beklenemez.

Bütün bu izahat neticesinde görüyor ve anlamış oluyoruz ki her fiat tespiti (aynı şeyi mübadele edilecek miktarın tesbiti hakkında da söyleyebiliriz) piyasa ekonomisi zaviyesinde «şekle uygunsuz «nichtkonform» diye vasıflandırılmama hacet yoktur.

Bundan mada gördük ki, «şekle uygunsuz» olan her tedbir, rekabetin dümen kullandığı piyasa ekonomisini tehlikeye düşürmemekte, rekabetin kısmî (**partiel**) şeklinde tahdidî rekabetin yine yalnız kısmî bir halde ortadan kalkmasını mücib olmaktadır. Nihayet gördük ki devletin elinde rekabet neticelerini değiştirmek (tesir altında bulundurmak) yolunda, muhtelif çeşitten, «uygun — konform» tedbirler bulunmaktadır. Biz bunları «rekabetin sevk ve idaresi (4) «devletin rekabete iştiraki», (5), «rekabetin sonradan tashihi» (8) diye isimlendirmiş bulunmaktayız.

Bu suretle rekabetin dümen kullandığı piyasa ekonomisinin ne mevcudiyeti ve ne de mekanizmasını (fonksiyon tarzını) bozmaksızın (tehlikeye koymaksızın) devletin maksada erişimli bir halde elinde bulundurabildiği çeşitli ekonomi siyaseti tedbirlerinin mevcut bulunduğu anlaşılmaktadır. Binaenaleyh piyasa ekonomisi arzularına ve gayelerine tekabül etmeyen bir şekilde çalıştığı müddetçe, devletin bu piyasadaki inkişaf karşısında kollarını birbirine kavuşturmuş bir halde seyirci kalması hususunda hiç bir sebep yoktur. Devletin ekonomiyi sevk ve idare etmesi imkânı vardır, şayet devlet bu gütmek işini ma'kul bir tarzda görürse, ve bilhassa fiat mekanizması hakkında iktisat ilminin bulduğu neticeleri gözönünde tutarsa, o takdirde hem rekabetin dümen kullanmasını geniş ölçüde sağlamış ve hem de ekonomi siyaseti gayelerini gerçekleştirmiş olur.

Bu manada bir ekonomi siyaseti dolayısıyla, devlet müdahalelerinin helezôn (**spirale**) kıvrılışı gibi, bir birini kovalayarak nihayet kolektivismde nefes alacağı hakkında, Röpke tarafından ileri sürülen endişelere de mahal kalmaz.